

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра богослов'я

Магістерська робота

РОЛЬ МАТЕРІ В ХРИСТИЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ НА
ПРИКЛАДІ СОФІЇ ШЕПТИЦЬКОЇ

Студентки 2-го курсу

Романи Сіромської

Науковий керівник:

Мельник с. Наталія Михайлівна

ліценціат з наук про виховання

Рецензент:

Тимчишин о.Богдан Михайлович

доктор морального богослов'я

кандидат філософських наук STD

Львів 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Формування педагогічних поглядів Софії Шептицької	7
1.1. Вплив батьків на виховання Софії з Фредрів Шептицької.....	7
1.2. Формування духовного силуету Софії Фредро	12
1.3. Родинне життя Шептицьких.....	22
Розділ 2. Софія Шептицька – мати та вихователь	27
2.1. Довір'я до Бога, як фундамент виховної системи Софії Шептицької	27
2.2. Методи Софії Шептицької у вихованні дітей.....	33
2.3. Турбота про навчання дітей, спілкування з ними та важливість відпочинку	41
Розділ 3. Застосування принципів виховання Софії Шептицької для покращення ефективності виховання дітей у сучасному світі	47
3.1. Виховання дітей у сучасному світі та його виклики	47
3.2. Перспективи використання виховної системи Софії Шептицької у сучасному світі	55
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	68
Джерела.....	68
Література	68
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

«Пресвята Діво Маріє [...] дай нам багато святих матерів, які виховували б дітей у Божому страсі, у любові до свого народу і любові до ближнього. Дай нам матерів, повних геройської любові, які ту любов передали б дітям і внукам, і не боялися б тягарів материнства»¹.

Питання виховання підростаючого покоління є одним із найбільших викликів сучасного суспільства. Міжнародні конфлікти, війни, певні дезорієнтація і хаос свідчать про суспільну кризу у різних її вимірах: соціально-політичному, економічному, світоглядному, ідеологічному, технологічному, та культурному, результатом чого є втрата цінностей, духовне і моральне збіднення особистості, втрата життєво важливих орієнтирів. Є багато факторів, що спричиняють такий стан суспільства. Однак, серед них можна виокремити зростання матеріалізму та споживацького ставлення до життя, стрімкий розвиток технологій, втрата ціннісних орієнтирів, зростаючий індивідуалізм.

Поширення матеріалістичного бачення життя часто спричинює те, що турбота про матеріальне забезпечення, про добробут дітей стає найважливішим завданням батьків, і на інші аспекти турботи про дитину бракує як часу, так і особистісного заангажування. Зростаючи в атмосфері надмірної турботи про матеріальний стан, у свідомості дитини формується таке ж ставлення до життя.

Іншим фактором, який має значний вплив на виховання, є стрімкий розвиток технологій, що у свою чергу дає дітям легкий доступ до інформації, не завжди корисної, моральної та потрібної для розвитку особистості.

В той же час, відкидання духовності та моральності, або нехтування ними, спричинює відсутність у процесі виховання мотивуючого аспекту, без якого важко сформувати сильну, яскраву особистість, здатну на творчість, ентузіазм, натхнення, тобто особи, яка здатна міняти суспільство.

¹ Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Молитви митрополита Андрія. Молитва до Пресвятої Богородиці*. Львів, 2022.

Все вище сказане, в значній мірі стосується християнського виховання, осередком якого переважно стають церковні спільноти, а коли мова йде про християнське виховання у родині, то часто воно стикається із викликами соціального (не завжди християнського впливу на дитину), навіть якщо батьки сповідують християнські цінності.

Беручи до уваги сучасний стан виховання та виклики, які стоять перед ним, можна зазначити, що у сучасному суспільстві є потреба переосмислення виховного процесу, зокрема в родині, де формується основа світогляду дитини, і, саме через оздоровлення цього типу виховання, можна послабити негативний вплив на виховний процес сучасних засобів масової комунікації.

Одним із засобів такого переосмислення, є звернутися до досвіду людей, які були успішними вихователями. У запропонованій роботі увага звернена на постать Софії Шептицької та її підходи до виховання дітей, завдяки якому український народ отримав величну постать Митрополита Андрея Шептицького. Слід відмітити, що окремі елементи християнського виховання Софії Шептицької, такі як повага до гідності особи дитини, вміння прийняти її іншість, є надзвичайно актуальними, або, навіть інноваційними, і в наш час.

Постать Софії Шептицької в цьому аспекті займає особливе місце. Адже, вона є яскравим прикладом матері, яка втілювала християнські цінності у вихованні своїх дітей, формуванні моральних та духовних засад у них. Життєвий шлях Софії та її педагогічна діяльність віддзеркалюють глибоке розуміння ролі материнства в християнському контексті. Сучасне суспільство зараз знаходиться перед викликом збереження та передачі духовних та моральних цінностей підростаючому поколінню. Тому, роль матері в християнському вихованні дітей є особливо актуальною. І постать Софії Шептицької є яскравим прикладом втілення ідеалів християнського материнства та виховання.

Новизна запропонованої роботи полягає у спробі систематичного вивчення виховного процесу Софії Шептицької та його застосування для християнського виховання у сучасному суспільстві.

Метою роботи є дослідити та проаналізувати ключові аспекти виховання запропоновані Софією Шептицькою та запропонувати способи їх використання у сучасному християнському вихованні.

Для досягнення даної мети є необхідно виконати наступні завдання:

- вивчити всі збережені листи, наукові праці, бібліографічні спомини, в яких міститься інформація про виховну систему Софії з Фредрів Шептицької;
- виокремити головні проблеми сучасного християнського виховання;
- запропонувати засоби використання виховних методів Софії з Фредрів Шептицької для покращення християнського виховання у сучасному світі.

Об'єктом дослідження є аспекти виховання запропоновані Софією Шептицькою.

Предметом дослідження є листування Софії Шептицької, збережені свідчення про неї, бібліографічні дані, а також виклики, які стоять перед вихованням у сучасному світі.

Беручи до уваги специфіку виховання у різних країнах, у даній роботі в центрі дослідження буде особливість виховного процесу на теренах України.

Методи дослідження. У роботі буде використано метод аналізу та синтезу.

Джерельною базою даного дослідження стали перш за все листи Софії з Фредрів Шептицької, зібрані у двох томах, видані у Кракові, у 1906 та 1907 рр., а також її книга «Молодість і покликання о. Романа Шептицького». Окрім цього, важливими для даної роботи була книга с. Олени Данути Манькут «Софія з Фредрів Шептицька», листи Митрополита Шептицького до матері, книга Климентія Шептицького «29 років життя Софії з Фредрів Шептицької», написана на основі її листів до Ванди Островської. Цінною для глибшого пізнання Софії з Фредрів Шептицької та її виховання у родині є книга Ігора Набитовича «Сага мистецької родини: Александер Фредро, Софія Шептицька, митрополит Андрей Шептицький», яка вийшла у світ цього року.

Робота є структурована у три розділи. У першому розділі є досліджено постать Софії з Фредрів Шептицької та фактори, які мали вплив на її формування, в особливий спосіб – її родинне виховання. У другому розділі представлено основні методи та підходи до виховання дітей Софією Шептицькою. У третьому розділі буде представлено огляд основних викликів сучасного християнського виховання та подано спробу застосування методів Софії з Фредрів Шептицької у сучасному християнському вихованні.

Розділ 1. Формування педагогічних поглядів Софії Шептицької

1.1. Вплив батьків на виховання Софії з Фредрів Шептицької

Особистість кожної людини розвивається і формується протягом усього життя і на неї впливають як вроджені риси, які можуть змінюватися під дією виховання, так і навколишнє середовище. Очевидно, що є складно виокремити вплив виховання від вроджених рис, але у випадку Софії з Фредрів, можна зауважити, що вона отримала глибоке християнське і всестороннє виховання у родині, про що свідчить її життєва позиція і її глибокі християнські переконання.

Софія Шептицька – донька відомого польського письменника і драматурга Олександра Фредро та Софії Яблонівської, народилася 20 травня 1837 року і була четвертою дитиною у сім'ї¹. Дитинство Софії пройшло у родинному маєтку Фредрів у Беньковій Вишні (коло Рудок на Львівщині). Відомо, що вона володіла декількома іноземними мовами, грала на фортепіано, любила природу². Софія була дуже талановитою, «мала літературний хист, була обдарована мистецьким замилюванням малярства, мала велике розуміння і зацікавлення історичними пам'ятками, які вона запопадливо збирала»³.

Софія Шептицька – була унікальною, неповторною людиною, «красивою та інтелігентною, виваженою й мудрою [...] жінкою з чуйним серцем відкритим на Бога»⁴, яка дала Україні двох велетнів Церкви митрополита Андрея Шептицького та Климентія Шептицького⁵. Професор Станіслав Тарновський називав її «скристалізованою моральною досконалістю»⁶. Він писав:

¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*. Львів 2015, 7.

² Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 8.

³Набитович І. *Сага мистецької родини: Александер Фредро, Софія Шептицька, митрополит Андрей Шептицький*. Київ 2023, 18-21.

⁴ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких* // *risu.org.ua* (7.09.2021).

⁵ Стех Я. *До 180-річчя від дня народження тріумфальної жінки Софії Фредро Шептицької* // *Український погляд* (7.04.2017).

⁶ Терещук Г. *Мати митрополита Шептицького Софія як «Скристалізована моральна досконалість»* // *Радіо Свобода* (2.09.2021).

Софія з Фредрів Шептицька – це перш усього скристалізована моральна досконалість, світла інтелігенція, вроджена й дуже розвинена, в товариських взаєминах – мудра повага, злучена з добротою. Бистрота, оригінальність думки, несподівані й власні гадки, звороти та вислови, сповнені гумору, а одідичені по батькові – ось її риторичні засоби. Глибоке релігійне виховання, цілковита відданість Божій волі, але й завжди чутлива до голосу чоловіка та розуміюча якнайкраще свої родинні обов'язки⁷.

Софія вважала, що критерієм жінки є не «геніальність, що сягає по силу, славу, проповідує великі діла, а ідеалом жінки є стати ангелом миру, додавати віри і надії, бути готовою присвятитися тим, кого любимо, і невтомно просити вміння служити Богу і чинити добро людям»⁸. Вона вважала, що кожна людина покликана до святості життя у тому місці, в якому живе і виконує обов'язки свого стану та покликання⁹. І сама вона зуміла вести досконалий спосіб життя при виконанні своїх щоденних занять. Саме її обов'язки дружини та матері – це той шлях, який скерував її до Бога та виконання Його волі. Її син Климентій Шептицький писав: «Життя мами є велика наука, жодні терпіння, жодні труднощі, які випадали на її життя, вона не відкинула і не сприймала з примусу, ніколи в її серці не осіла гіркота, ніколи не скаржилась на те, що випало на її долю».¹⁰

Хоча є небагато матеріалів, які б дали можливість більш детально вивчити, що вплинуло на формування особистості Софії з Фредрів, однак у наукових дослідженнях вказано, що «три фактори мають безпосередній вплив на розвиток людини – спадковість, середовище та виховання»¹¹. Вартує наголосити, що «людина народжується тільки з потенційним даром особистості, а саму свою специфічну особистість, – свій характер і свою вдачу виробляє під впливом батька-матері та решти членів родини»¹². Саме сім'я є тим середовищем, у якому формується індивідуальність дитини, розвивається її особистість та від неї розпочинається процес соціалізації.

⁷ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*. Львів 2015, 179.

⁸ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких*. // risu.org.ua (9.10.2021).

⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 73.

¹⁰ Івасюк С. *Мати – це символ безмежної любові, великої душі, символ життя*// Synod.ugcc.ua (7.11.2022).

¹¹ Мойсеюк Н. *Педагогіка* // Навчальний посібник. Київ 2007, 30.

¹² УГКЦ. *10 порад священика батькам* // <https://cerkva-vnls.lviv.ua/10-porad-batkam-vid-svyashhenika-pro-vihovannya-ditey/> (11.10.2021).

На формування Софії велике значення мало родинне оточення, особливо, її батьки. Мати – Софія Яблонівська була розумною жінкою, доброю матір'ю, хоча її саму виховували в суворій атмосфері¹³. Вона була релігійною та побожною жінкою і мала безпосередній вплив на виховання доньки. Велику увагу мама приділяла розвитку її обдарувань та здібностей, зокрема малярському хисту. Софія з часом малювала родинні портрети, автопортрети, ікони.¹⁴

Особливий вплив мала мати на християнське виховання Софії, головним чинником якого був її особистий приклад. Як приклад, можна навести її молитву за сина Яна-Олександра (брата Софії), який пішов до війська і від нього не було звісток. Мати «щоб випросити для сина захист, молилася, постила та роздавала милостиню»¹⁵. У мами Софія вчилася переносити труднощі життя та приймати його важкі моменти.¹⁶ Наслідуючи маму вона теж хотіла допомогти своєму братові молитвою та різними малими «умертвіннями». Вже з ранніх років, Софія, разом зі своєю матір'ю, практикувала глибоку молитву та вчилася довіряти Богу. Мати Софії не завжди була ніжною з донькою, часто вона була досить різкою та вимогливою до доньки, а це сприяло до щораз більшого вдосконалення Софії. Така позиція матері вела до відшліфування доньки та її прагнення стати ідеальною. Попри всю різкість та вимогливість, у матері Софії було добре і шляхетне серце. Пізніше стосунки матері і доньки стали дуже близькими. Вона завжди знаходила час на спілкування з донькою, часто це відбувалося під час позування матері до родинних портретів, які малювала Софія¹⁷. Отже, так важливо дати відчутти дитині, що вона є потрібна, що про неї піклуються, що її чують, люблять, приймають. А це в сою чергу є, як інвестиція в молоде покоління – любити та давати простір для їхньої творчості.

¹³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 18.

¹⁴ Однією з найбільш відомих ікон Софії Фредрів Шептицької є ікона «Христа Пастиря», на якій зображений Ісус Христос з ягнятком на руках. Цю ікону вона написала у 1901 році, як подарунок для сина Андрея, коли він був висвячений на митрополита. Ця ікона є досі збережена, і відреставрована зберігається у Митрополичах палатах на Святоюрській горі – Бойко Й. *Червень – місяць Божої любові* // <https://credo.pro/2017/06/183915>.

¹⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 18.

¹⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 18.

¹⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 19.

В одному з листів Софія пише: «[...] я дуже люблю свою маму, вона є для мене світлом і пунктом, до якого звернені всі мої думки і вчинки [...] її необмежена доброта викликає у мене вдячність [...]»¹⁸. Ця позиція Софії викликає бажання відповісти взаємністю саме в той момент, коли літні мати чи батько потребують догляду з боку своїх дорослих дітей. Софія вміла бути вдячною і зуміла цю спадщину передати своїм дітям. Адже, духовна і культурна спадщина – це як дорогоцінна монета, визнання тієї цінності, яку ти отримав¹⁹.

Батько Софії – Олександр Фредро походив з шляхетної польської родини і був відомим автором комедій. Він був різносторонньою і складною особистістю. Олександр мав в собі глибоку чуттєвість, був розважливим, любив жартувати²⁰. Софія дуже любила батька і згадувала про нього з великою любов'ю. Між ними був міцний зв'язок. Він «любив бавитися з нею, брати на коліна, розповідати казки та цікаві історії [...] дуже любив готувати для доньки приємні сюрпризи [...]»²¹. Олександр Фредро був дуже віруючим, побожним, богобоязким чоловіком. Він турбувався про чистоту свого серця та дбав, щоб добре реалізовувати свої батьківські обов'язки. У своїх спогадах Софія описувала і негативні риси батька «він був нетерплячим у хворобі, мав запальний темперамент химерика, гнівався й скандалив через дрібниці, але завжди робив це забавно. Він умів любити»²². Батько клопотався про правильний розвиток доньки (уроки малювання, гімнастика, гра на фортепіано), а найперше про її добре виховання. Він вчив її «шляхетности і чемности у ставленні до всіх: осіб милих та немилых, слуг та гостей, своїх та чужих»²³. Отже, сімейне середовище є найпершим місцем, де людина вчиться любити та дізнається про найважливіші життєві цінності²⁴.

¹⁸ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 19.

¹⁹ Palazzini C. *Oltre L'emergenza, educare Ancora*. Cittadella Editrice – Assisi 2011, 96.

²⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 9.

²¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 13.

²² Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 13.

²³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 14.

²⁴ Palazzini C. *Oltre L'emergenza, educare Ancora*, 81.

На формування особистості Софії також мала вплив постава її брата Яна-Олександра. Він був старший від неї на вісім років. Одружився з Марією графинею Мієр, яка померла через три роки подружнього життя, і залишила сиротами двох дітей²⁵. Брат любив сестру і також любив робити сюрпризи. Перший найцінніший подарунок вона отримала саме від нього – золотий хрестик з діамантами, який любила і цінувала²⁶. Софія завжди заносила свої молитви за брата. Після смерті дружини Яна-Олександра допомагала йому з вихованням дітей та часто приймала їх у своєму маєтку в Прилбичах²⁷. Сім'я Фредро зуміла передати дітям взаємну любов і повагу один до одного.

Коли Софія мешкала з батьками у Львові, то доглядала хворого тата, а також з «великою любов'ю опікувалася своєю матір'ю до її пізньої старости, терпляче зносила її слабкості й, попри інші обов'язки, завжди намагалася знаходити для неї час»²⁸. Часом мама Софії була примхливою та робила різні зауваження доньці, проте це не було перешкодою для Софію, оскільки вона вміла «любити і вибачати»²⁹. В неї також наступали моменти втоми, знесилення, але вміла відчувати щастя навіть в такі моменти: «[...] наскільки велика та незбагненна та любов для Бога, коли вона дає правдиве щастя посеред того, що світ називає нещастям»³⁰. Софія вміла любити життя і приймала всі ситуації з любов'ю. Часто казала: «Пошли мені, Господи, завжди не те, що я, може, без застанови вибрала б, але те, що у Твоїх очах цінне, що для Тебе буде миле й зволь це мені передати [...]»³¹.

Отож, з рідної оселі Софія почерпнула найголовніші цінності, які допомогли сформувати її особистість: любов та лагідність по відношенню до інших, повагу, пошану та прийняття. Вдома вона «навчилася люб'язности, доброзичливости та вразливости [...] не принижувати людську честь та уникати

²⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 20.

²⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 21.

²⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 21.

²⁸ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 107.

²⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 107.

³⁰ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884, na podstawie jej listow do Wandy Ostrowskiej jako dalszy ciag przez nia sama napisanych wspomnien i mlodosci*, Przylbice 1927, т.1, 25.

³¹ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 15.

будь-якої злосливости стосовно інших людей [...] вона не підлещувалася до впливових, не ставилася зверхньо до вбогих, шанувала людей, бо саме так розуміла шляхетність душі і щиро любила Бога»³². В сім'ї Софія здобула добре і правильне підґрунтя для подальшого особистого зростання. Саме це сформувало у неї благородну і чисту душу і всі свої найкращі якості, ідеали та життєві переконання вона передала своїм синам. Є важливо відмітити те, що батьки Софії Фредрів, незважаючи на виховання, релігійність, не були ідеальними, тому Софія вчилася у них також долати власні недоліки, і приймати людину з її недоліками. Однак взаємна любов, є те, що перевищує недоліки людини, те, що дає силу прийняти недоліки того кого любиш, прощати і дбати про його поступ.

1.2. Формування духовного силуету Софії Фредро

Духовність людини найперше розвивається під впливом надприродних чинників, але також потрібно враховувати оточення та психічні нахили особи.

На формування внутрішнього світу Софії великий вплив мало її родинне оточення, а також близькі друзі, зокрема Адель Дефорель, яка була її «багаторічною вихователькою, вчителькою та довічною приятелькою»³³. Завдяки Аделі Софія полюбила простоту, працю та навчання. Вона згадує про це у своїх спогадах: «Отож, світ Маздуні (Адель), [...] ставав моїм у душі, саме йому я завдячую те, що [...] пройшла через життя без особливих вимог, а сьогоднішніх взагалі не розумію; натомість любов того, що просте й правдиве, ставала інтегральною частиною моєї душі»³⁴. Вихователька була весь час з Софією. Вона вчила її, спонукала робити добрі справи, читала їй книги, вони разом молилися. Адель вчила катехизму Софію, готувала її до Святого Причастя. Вихователька була для неї великим прикладом у довірі до Бога, та

³² Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 15.

³³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 21.

³⁴ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 22.

вмінні приймати різні життєві виклики. Згодом Маздуня допомагала також виховувати і її синів³⁵. Софія завжди вважала Адель «великою в очах Бога»³⁶.

Також на формування духовності Софії мала вплив Ванда Островська (вона була внучкою найстаршої сестри Олександра Фредра). Ванда мала тихий, стриманий характер і була дуже побожною³⁷. Софія щиро захоплювалася молитвою Ванди Островської, яка вмiла глибоко молитися і за її прикладом вона також прагнула, щоб молитва займала її думки та супроводжувала її під час щоденних справ. Кожен свій день вона розпочинала молитвою. Саме глибока молитва Ванди справила на Софію велике враження. Вона писала:

Вона стояла навколiшки з обличчям, схованим у розгорнутiй книжцi, не бачачи ані мене, ані нiкого довкола. Пам'ятаю, що вдивлялася в неї, спочатку зi здивуванням, а потiм присоромлено повернулася до своєї молитви на вервицi [...] вперше зрозумiвши, що таке молитва. Можливо, з цього моменту i моя молитва стала лiпшою³⁸.

Подруги часто листувалися мiж собою i це листування тривало на протязi їхнього життя. У своїх листах вони найперше описували про душевнi справи, їхнi вiдносини з Богом, так як в основi цiєї дружби був Бог³⁹. Софія постiйно прагнула молитви, молилася навіть про рiзні найменшi справи, якi її хвилювали. Вона пам'ятала про Бога навіть під час забав та веселощiв: «[...] посеред мазурки та польки в душі я клякнула й подякувала Богови за цю приємнiсть»⁴⁰.

Саме вiд Ванди Софія вчилася погоджувати свою волю з волею Божою. В одному з своїх листiв Ванда чiтко це описує: «[...] в життi я пройшла вже не одну важку хвилину [...], але водночас, можливо, я нiколи жодної справи не вiддала настiльки безумовно в Божi руки [...] найбільше хочу пiддатися Божiй волi»⁴¹. Ванда у рiзних життєвих подiях часто вказувала Софії на Бога, на важливiсть Його волi, вона була її доброю наставницею. Софія називає Ванду «ангелом-

³⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шептицька*, 22.

³⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шептицька*, 23.

³⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шептицька*, 27.

³⁸ *Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*, Krakow 1907, t. 2, 4.

³⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шептицька*, 29.

⁴⁰ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 179.

⁴¹ *Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*, т. 2, 35.

хоронителем свого життя»⁴², бо вона була її провідником на шляху до Бога. Софія дуже цінувала і любила свою подругу. «Вона розуміла, що ніхто інший не зробив би для неї, для її духовного розвитку так багато»⁴³, як це зробила Ванда.

Також, варто наголосити, що дім Фредрів завжди був відкритий для гостей. До них приїжджали багато родичів та друзів родини з різних соціальних та політичних кіл, а також друзі священники.

Вагомими особистостями, які спричинилися до формування релігійності Софії, є також її духівники. Зокрема, о. Самуїл П'ясецький з Чину бернардинів – перший сповідник Софії, а також духівник родини священник Генрик Сшинський⁴⁴. Саме о. Генрик зіграв немалу роль в захисті чернечого покликання Романа, коли батько не підтримував його. Софія стверджувала, що «вустами цього священника промовляє мудрість Божого милосердя»⁴⁵. Також слід згадати о. Генріка Яцковського, єзуїта, який мав значний вплив на духовне формування Софії Шептицької, він став для неї взірцем мужності та відваги⁴⁶. Про нього вона писала: «[...] я навіть вдячності до нього не маю, лише для Бога, бо настільки виразно бачу, що він був мені Богом посланий»⁴⁷.

Взагалі у родині Шептицьких було багато духівників, і кожен з них певною своєю поставою та настановами впливав на формування Софії та кожного члена сім'ї.

Завдяки постійній праці над собою та Божій благодаті Софія сформувала собі гарний характер. В неї був життєвий ідеал: «в усьому подобатися Богові й виконувати Його волю»⁴⁸. Тобто, вона виробила собі своєрідну програму життя, де Бог завжди займав перше місце і так щораз далі поступала у набутті чеснот.

Софія Шептицька любила поезію, читала життя святих, а також протягом усього життя вона брала поради та настанови з книги Томи Кемпійського

⁴² Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 29.

⁴³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 30.

⁴⁴ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 33.

⁴⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 33.

⁴⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 34.

⁴⁷ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 3, 5.

⁴⁸ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 44.

«Наслідування Христа». Щоранку вона читала уривок з цієї книги та роздумувала над нею протягом дня⁴⁹. Ця жінка була ревним апостолом. Адже, вона дуже любила ділитися прочитаним із ближніми, її серце раділо, коли вона могла хоч трішки наблизити когось до Бога.

Софія вела щоденник, де описувала багато своїх роздумів та записувала молитви. Вона вмiла зберігати мир у серці, завжди шукала душевного спокою і знаходила його у розмові з Господом. Саме йому довіряла всі свої турботи. «Нічого не прагну, ні про що для себе молитися не буду, як тільки про те, щоб пізнати добрий шлях, Божий шлях і мати сили завжди і все перемогти»⁵⁰. Все своє життя Софія доручила Богові: «[...] тепер я не марную своїх сил у якійсь боротьбі з думками про майбутнє, бо моє майбутнє є тепер [...]»⁵¹.

Софія з часів своєю юності працювала над собою. вона ніколи нікому не показувала свого пригніченого стану, вмiла панувати над своїми емоціями, радіти дрібницям, бути веселою та життєрадісною. Їй навіть вдавалося жартувати з своїх комплексів. Свою рису веселості вона сприймала, як дар і пізніше використовувала її під час виховання своїх синів, а також щоб потішати інших. У своїх молитвах вона гаряче молилася про терплячість та веселість, та про добре ставлення до себе⁵².

У Софії була така риса характеру, як вразливість і вона віддзеркалювала систему її цінностей, підкреслювала її поведінку, мотивувала її дії та постанови і проявлялася у різних ситуаціях: «мистецька вразливість, вразливість на красу природи, на людську кривду та страждання»⁵³. Вона любила служити людям і у своє служінні вкладала частинку свого серця. Допомогала тим, хто страждав, видавала ліки, молилася за хворих і немічних, була скромною і готовою завжди прийти на допомогу. В одному з листів до Ванди писала: «Дунечко, але ж ти знаєш, що як ти страждаєш, то я лише плакати з тобою можу, а не вмiю ані

⁴⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шенцицька*, 41.

⁵⁰ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 5.

⁵¹ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 222.

⁵² Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шенцицька*, 50.

⁵³ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шенцицька*, 52.

потішити, ані підтримати. Ніколи нікому, кого люблю, не вмію служити справжньою допомогою»⁵⁴.

Софія проявляла велику і безкорисливу любов до ближніх. Адже, безкорислива любов – це найвища чеснота, яка проявляється у любові Бога до людей, а також людини до свого ближнього. «Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як я вас полюбив! Ніхто не спроможний любити більше, ніж тоді, коли він за своїх друзів своє життя віддає» (Йо 15, 12-13). Софія у своїй книжечці писала:

Ніколи не говори, що цього забагато стосовно того, що ти можеш дати, ані не кажи що замало стосовно того, що ти отримав від інших. Вправляйся у вчинках любови до тих, кого любиш, можливо цим шляхом ти дійдеш до вчинків любови до не люблених. Жертвуй себе, як невільник на працю насущного дня, просячи у якості заробітної плати ту мірку золота, якою маєш відмірювати іншим свою любов [...]. Що це за міра? Невичерпна чаша крові Господньої⁵⁵.

У своєму щоденному житті Софія вміла чітко розділяти свій час між заняттями: духовним читанням, молитвою, малюванням, листуванням та уроками зі слугами⁵⁶. Можна сказати, що вона дотримувалася своєрідного тайм менеджменту. Вправно займалася господарюванням, керувала домашніми витратами та все детально записувала, сама підправляла дитячий одяг, дбала, щоб усе було зроблено добре і вчасно. Софія працювала над собою – пунктуально вставала вранці в той самий час (цю вправу вона повторювала з ранніх років)⁵⁷. У листі від 3 липня 1857 року Софія описала свій звичайний день у Беньковій Вишні:

Встаю о 7 [...], одягаюся, промовляю частину моєї молитви на Вервиці, їм сніданок і сходжу до салону, де, звісно ж, ще нікого немає, там клякаю і молюся решту вервиці, бо тепер я перенесла найдовші (молитви) на ранок [...] отож, завершую молитву на вервиці, ходжу по салоні, читаючи «Наслідування Христа», роздумуючи над наукою, яку мені дає, потім іду пройтися садом і повертаюся до свого столика, пишу листи, потім читаю [...]⁵⁸.

⁵⁴ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 95.

⁵⁵ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 7.

⁵⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шенцицька*, 56.

⁵⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шенцицька*, 105.

⁵⁸ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 82.

Цей лист було написано, коли Софії було 19 років і це є великим свідченням віри і молитви у її житті. Пізніше, коли в неї побільшало обов'язків дружини, матері, господині – молитва не переставала займати головне місце у її житті і саме вона тримала її, щоб не впасти під тягарем різноманітних труднощів⁵⁹.

Син Казимир коментував:

[...] увесь тягар обов'язків був на її раменах: і виховання дітей і кореспонденція, і справи вбогих та страждених, - але в Церкві було джерело, з якого вона щосили черпала, відмолоджуючи силу, щоб не зважаючи на слабе здоров'я та тисячі різноманітних труднощів, мати змогу впоратися з великими й малими обов'язками⁶⁰.

Софія Шептицька постійно думала про Бога та довіряла Богові. Вона «широ прагнула жити для Бога і в Ньому бути нічим, щоб [...] Він був усім»⁶¹. Старалася «[...] пізнати добрий шлях Бога, [...] щораз ліпше прямувати по ньому»⁶², хотіла бути «[...] сліпим і глухим зняряддям у Божих руках [...] прославляти Його та прагнути Його»⁶³.

Софія завжди дбала про очищення серця, яке відбувалося під час регулярного Таїнства Сповіді⁶⁴. Вона часто приступала до Таїнства покаєння і робила це з великим духом віри:

[...] я відчувала, що лише сповідь зможе мене підняти, відчувала, що в мені є більше нетерплячости, нехоті до себе самої, ніж справжнього зла, відчувала, що не наберуся підбадьорення, якщо не переможу цієї опалости духа, а ледве могла забажати перемогти її. Нарешті сьогодні я пішла до шанованого о. Самуїла, а після сповіді та Святого Причастя так, ох так мені легко і добре зробилося на серці [...]»⁶⁵.

Отже, джерело в якому вона черпала сили була добра сповідь. Саме під час сповіді Бог посилав багато благодаті на душу Софії:

[...] я ніколи не відчувала, скільки я люблю того мого Розіп'ятого Господа і ніколи стільки не прагнула відчутти Його всіма силами душі, всією покорою, любов'ю, прославою моєю без меж – стільки Бог зіслав на мене своєї благодаті у цій сповіді, що і її велич, і мізерну мою вдячність лише Він може побачити й зрозуміти»⁶⁶.

⁵⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрік Шептицька*, 91.

⁶⁰ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 3.

⁶¹ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 161.

⁶² Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 5-6

⁶³ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 219-220

⁶⁴ Манькут Д. *Софія з Фредрік Шептицька*, 61.

⁶⁵ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 272.

⁶⁶ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 252.

Так багато чеснот зароджувалося у серці Софії внаслідок Таїнства покаяння. В її серці була покора, послух і смирення. Вона практикувала Таїнство Покаяння та Євхаристії і йшла до досконалості, якої чекав від неї Бог. Графиня прагнула уникати гріха, повсякчас піднімалася з упадків та наближалась до Христа – а це є ознакою «духовного розвитку людини»⁶⁷. Її внутрішній розвиток ніколи не припинявся, і це виражалося в бажанні повсякчас тривати та з'єднуватись з Господом. Софія приймала участь у Святих Таїнствах, не лише у свята, а також і у будні дні. Про це писала: «[...] моя мрія – щоденно бути на Божественній Літургії [...]»⁶⁸. І цього принципу Софія дотримувалася на протязі всього свого життя, навіть тоді, коли мала поїздки за кордон, коли була одружена. Софія прагнула серцем приймати участь у святій Літургії, вона ніколи не була для неї формальністю, а зустріччю з живим Ісусом. Вона приймала участь у святій Євхаристії, робила діла милосердя, відвідувала хворих у селі⁶⁹. У Євхаристії Софія черпала силу, вчилася прощати, бути терплячою на різні світові закиди. З літургійних проповідей вона черпала мудрість і брала собі цінні настанови для життя⁷⁰.

Найхарактернішою рисою духовного образу Софії Шептицької є згода з Божою волею. Вона цілком довіряла Богові своє життя, дозволяла, щоб Він сам вів її життєвим шляхом і почувалася щасливою тоді, коли виконувала Божу волю⁷¹. Про це вона писала у своїх листах: «[...] така згода – це вже щастя, [...] це вже втіха. Господь вимагає лише згоди нашої волі [...]»⁷², і вона завжди до цього була готова: «нехай діється найліпша, наймудріша, найсвятіша та найлюбіша Твоя воля»⁷³.

У своєму духовному житті Софія відрізнялася великою довірою до Бога. Вона двічі пережила смерть своїх дітей. Коли помер перший син Стефан мати

⁶⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 61.

⁶⁸ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, с.24.

⁶⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 97.

⁷⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 97.

⁷¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 65.

⁷² Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 46-47.

⁷³ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.2, 161.

пережила величезний біль. Вона ніде не знаходила розради, сильно страждала⁷⁴. Софія навіть в цей нелегкий, болісний час прагнула зрозуміти волю Бога і казала: «[...] може та любов (до дитини) була б пізніше вироста як жодна тепер і кидала б тінь на любов до Бога. Дунечко, добре є так, як є – це основне моє почуття, а (ти, Дуню, знаєш) як у мене серце болить»⁷⁵.

У віці 17 років помер другий син Софії – Юрій, і тут вона знову відчула свою слабкість⁷⁶. Пізніше Софія написала у своєму щоденнику: «У найстрашніші моменти, які я коли-небудь пережила, бо під час і після смерти Ізя я відчула на собі, майже на власній шкірі, що коли Бог дає хрест людині доброї волі, то хрест несе людину, а не людина несе хрест»⁷⁷. Софія мала велику довіру до Господа завжди, а особливо це проявлялося у важкі періоди в її житті. Під час хвороби сина Романа вона ревно молилася: «Тому, ким Ти є, Господи й Боже мій, в Тобі вся надія моя»⁷⁸. Мати писала, що ці слова молитви були «майже запереченням віри і надії [...] але якщо Ти бажаєш його смерті – добре, коли така Твоя свята воля, - добре»⁷⁹.

Софія цілком доручала свої терпіння страждаючому Христу. Адже, вона зрозуміла, що «людські страждання мають сенс лише тоді, коли вони є поєднанні зі стражданнями Христа»⁸⁰. У своєму щоденнику вона вела діалог з Спасителем, «який відповідає на її скарги та вказує на свої страждання [...] кожного разу вона наголошувала на своїй готовності віддатися Божій волі і вважала, що це і є найбільший іспит любові до Бога»⁸¹.

Софія вела глибоке духовне життя, завжди була з Богом. І саме цей зв'язок дарував їй можливість дарувати себе та жертвувати собою. В неї був постійний зв'язок з Богом через молитву, вона була наповнена Святим Духом, і завжди палко хотіла виконати своє покликання. Через дію Святого Духа Софія пізнавала своє

⁷⁴ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 91.

⁷⁵ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 46.

⁷⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 68.

⁷⁷ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 50.

⁷⁸ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 164.

⁷⁹ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 165.

⁸⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 69.

⁸¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 70.

життєве покликання, адже саме Він надихає кожну людину та спонукає шукати правдиву дорогу та прагнути добра і краси⁸². Вона хотіла бути досконалою в Божих очах. Софія так писала до своєї сестри: «Нехай Бог допомагає мені служити Йому кожною хвилиною мого життя, так як старалася служити Йому до цього часу, нехай дасть мені світло та добру волю»⁸³.

Софія Шептицька постійно посвячувала себе і своїх рідних Богові, коли відчувала тривогу, то покладалася на волю Божу. Вона старалася завжди мати щоденну Службу Божу, дотримувалася молитовних практик та наслідувала життя святих. Софія Фредро постійно себе відшліфовувала, щоб подобатись Господу⁸⁴. Вона розуміла, що молитва є справою душі, а не самого тіла. Графиня знала, що розмова з Богом дає таку силу в житті, якої ніде не можна знайти. Молитва в житті Софії була невід'ємним елементом, вона молилася найперше за своїх близьких, а про себе згадувала лише в контексті родини: «[...] допоможи благодаттю Твоєю, щоб трудилась і турбувалась моєю долею, лише стільки, як Ти мені накажеш [...]»⁸⁵. Вона молилася за всіх: «[...] не можу не зайнятися стражданнями або радістю людей [...], я знаю, що люди не є добрими і саме тому мають вільний доступ до серця»⁸⁶, вона співчувала людям, яких торкали певні труднощі, хотіла їм допомогти, і так вдосконалювала себе у любові до ближнього. Софія в усьому намагалася подобатись Богові, тому постійно освячувала себе.

Такий безупинний зв'язок з Богом сприяв щораз глибшому духовному життю Софії. Воно нуртувало та бурлило щораз сильніше. Бог завжди був у неї на першому місці. Після Бога у її серці місце належало сім'ї. У своїх не надісланих листах Софія писала: «Ви всі знаєте, що на землі ніщо не було мені дорогим, як тільки ви і за кожним подихом я благословляла вас – мільйони разів перед Господом кожного з вас благословляючи – кожного окремо віддаючи

⁸² Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша пасха»*. Львів 2012, 712.

⁸³ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.2, 268.

⁸⁴ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 96.

⁸⁵ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 1, 238.

⁸⁶ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, с.44.

Господеві у власність. Для кожного окремо випрошуючи у Господа, щоб був Його»⁸⁷.

Молитва пронизує все життя Софії, всі її вчинки і кроки. Вона вірила в успішність і силу молитви. Молитва, на думку Софії, «примножує віру, оберігає від гріха, лікує рани й приносить радість»⁸⁸. Вона молилась до Бога, мала велику набожність до Пресвятої Богородиці а також почитала святих. Вірила у заступництво померлих: «[...] маю там гроно друзів. Відпочиваю, думаючи про них, вони за мене моляться, вони мене вже знають і думаю, як мене там приймуть, як заступляться за мене, коли мене Бог покличе [...] Наші думки зустрічаються в Небі [...]»⁸⁹. Софія молилася за померлих, приймала участь в заупокійних богослужіннях, а також просила в них заступництва.

Графиня мала велику набожність до Богородиці. Завжди брала участь у травневих богослужіннях (маївках) у костелі єзуїтів у Львові. У себе вдома в Прилбичах вона «зробила вівтар на веранді і щоденно увечері молилася разом зі своїми домочадцями»⁹⁰. Мала велику набожність до Серця Христового, єднала свої дрібні страждання зі стражданнями Ісусового Серця.

На старості літ Софія не втратила авторитету серед своїх синів. Вони були її товариством, були тими, кому мати змогла розказувати про всі справи своєї душі. Сини слухали її повчання, рекомендації та настанови і дорожили ними. Мати завжди була для них дорога, важлива і бажана. У своїх не відісланих листах вона писала:

Уже двічі смерть зазірала мені у вічі – тромб, який проштовхується через серце і запалення легень, а стільки благодаті безпосередньо від Бога і Його благодаті в людських серцях – вісім Причасть з них три від Тебе – і внутрішнє Причастя, яке не припиняється навіть у сні і спочинку тіла – а скільки любові – Тато – Казик [...] той Казик, серце якого, здається мені, я знайшла щойно тепер біля свого ліжка [...]»⁹¹.

Софія Шептицька померла 17 квітня 1904 року. Разом з неї були її дорогі сини та коханий чоловіка, прощаючись вона благословила їх. Про її досконалий

⁸⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрив Шептицька*, 119.

⁸⁸ Манькут Д. *Софія з Фредрив Шептицька*, 94.

⁸⁹ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т.1, 48.

⁹⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрив Шептицька*, 95.

⁹¹ Манькут Д. *Софія з Фредрив Шептицька*, 117.

життєвий шлях, про готовність та прагнення принести себе в жертву свідчать її слова перед смертю «Я була Христова і ви будьте Христові»⁹², - ці слова звучать, як короткий виклад її життя і водночас як заповіт.

Для її синів вона була святою. Як свідчить Климентій Шептицький: «Молодше покоління не знало Тебе, але повинно Тебе пізнати, бо коли мається у родині святу, то і її вплив, і знання про Неї, повинні переходити з покоління до покоління»⁹³.

1.3. Родинне життя Шептицьких

У 1861 році Софія одружилася із землевласником Іваном Шептицьким і народила шістьох дітей: Стефан помер у 2 роки, син Юрій від важкої недуги відійшов у вічність у юнацькі роки, Роман – став Митрополитом з монашим іменем Андрій, Станіслав – став генералом польського війська, Казимир – архімандритом Климентієм, наймолодший Леон – одружився з Ядвігою з Шембеків, і мав восьмеро дітей⁹⁴.

У чоловікові Софія Шептицька цінувала релігійність. «Це був вимолений чоловік, добрий, побожний, та люблячий»⁹⁵. Вона у своєму серці завжди зберігала слова Івана, які він сказав до неї в день заручин, що «з Богом нам буде добре»⁹⁶.

Софія була дуже доброю дружиною для свого чоловіка, старалася поділяти його інтереси та уподобання і з Божою допомогою вести досконалий спосіб життя у новому статусі. Тепер Софія розуміла волю Божу у зразковому виконанні своїх подружніх обов'язків. Коли вона бачила негативні риси характеру чоловіка, то доручала його Богові, при цьому завжди підтримувала і допомагала, та турбувалася про його релігійне життя. Серце Софії раділо, коли чоловік приступав до Святих Таїнств, і його духовне життя переходило на вищий щабель.

⁹² Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 108.

⁹³ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких* // risu.org.ua (7.09.2021).

⁹⁴ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 75-78.

⁹⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 75.

⁹⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 76.

Особливо вона була щасливою, коли «Іван вступив до Апостольства Пресвятого Серця Ісусового»⁹⁷. Їхній союз справді переходив на щораз то вищий рівень, саме тому, що основою їхнього подружнього життя був Бог. Про їхнє сімейне життя Олександр Фредро, брат Софії, писав: «[...] я не вмію висловити, яке на мене враження роблять Прилбичі, а особливо Ясь та Зося. Нехай їх Господь благословить»⁹⁸. А Людвик Дембіцький так висловлювався про їхній шлюб: «Основою цього (подружнього) щастя, окрім взаємних почуттів, що витривали у своїй свіжості до кінця і були щораз то ніжніші, була віра, спільна праця, поділ усіх турбот, не занедбування жодних обов'язків»⁹⁹.

Подружжя Шептицьких насправді формувало глибоку душевну спільноту. Вони разом виховували дітей, хоча Іван часто їздив у державних справах, і бувало, що його довго не було вдома, проте, на духовному рівні вони завжди були разом. Він був «ніжний з дружиною, а коли наближалися пологи, особливо турботливо опікав її. Софія відчувала, як вона потрібна йому [...]»¹⁰⁰. У сім'ї Шептицьких панувала взаємна і щира любов та жертвність.

Подружжя розуміло, що виховання дітей має бути спільним процесом, у який задіяні обоє батьків. Іван Шептицький отримував велике задоволення від спілкування з дітьми. А діти в свою чергу любили і поважали своїх тата і маму¹⁰¹. Божа заповідь любові до батьків була стилем життя у сім'ї Шептицьких, в якій не лише діти шанували своїх батьків, а й батьки шанобливо і з любов'ю ставилися до кожного із своїх дітей. Подружжя вело справжнє релігійне життя. Молитва була основою їхньої сім'ї. Вони розуміли, що мають своїм дітям передати всі найголовніші цінності і саме вони є найпершими вихователями і форматорами особистостей своїх дітей. Адже, «діти – це дар Божий, це створіння Творця, які призначені для майбутнього щастя; Вони є дітьми Небесного Отця. Бог поручає дітей батькам тільки на виховання, тобто батьки є по суті слугами

⁹⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 80.

⁹⁸ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 199.

⁹⁹ "Gazeta Lwowska" від 20 квітня 1904, ч.90

¹⁰⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 79.

¹⁰¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 81.

Творця, співпрацівниками у ділі творення, які, виховуючи дітей, виконують Божу волю»¹⁰². Сім'я Шептицьких є дуже гарним прикладом втілення такого задуму Бога щодо виховання дітей.

Подружній стан вимагає цілковитої самопожертви і Софія була до цього готовою. Вона «жертвувала навіть тим, що було потрібне їй для душі й серця, - хвилинами самотності та молитви»¹⁰³. Софія сильно і щиро любила свого чоловіка, а він в свою чергу турбувався про неї з ніжністю та уважністю. У цьому подружжі розкривається цілком справжнє християнське призначення подружжя. Іван Шептицький був для Софії товаришем та підтримував її в період переживань та страждань. Під час хвороби сина вона писала: «[...] що це, коли в такому стражданні можна знайти втіху в серці чоловіка і з ним помолитися і з ним промовити: нехай буде Божа воля»¹⁰⁴. У них була постійна взаємна молитва і вона додавала їм сили: «[...] ми клякнули разом і голосно промовили Літанію згоди з Божою волею [...] при цьому може бути тяжко й темно, але остаточно дійде до доброго [...], а саме про це одне і треба дбати»¹⁰⁵.

Найміцнішою основою їхнього подружнього життя була спільна молитва і саме завдяки внутрішньому поєднанні у молитві вони змогли вирішувати різноманітні труднощі сімейного життя. Софія також часто приймала участь у реколекціях і потім радо ділилася своїми внутрішніми, глибокими усвідомленнями з чоловіком: «це був час благодаті [...], лише Бог знав, що робить»¹⁰⁶. Такі духовні навчання відновлювали Софію, додавали їй сили, зроджували у неї відчуття великої вдячності до Бога, радості та щастя¹⁰⁷.

Насправді можна стверджувати, що їхнє подружнє життя проходило під впливом Божої благодаті і постійно переходило на вищий рівень, завдяки спільному духовному життю. Вони цінували, любили та втішалися один одним. В їхній сім'ї завжди панувала взаємна любов та повага. Адже, саме з любові у

¹⁰² Шпіраго Ф. *Католицький народний катехизм* / перекл. на укр. о. Ярослав Левицький. Львів 1913, 555.

¹⁰³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 79.

¹⁰⁴ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 22.

¹⁰⁵ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 220.

¹⁰⁶ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 3, 20.

¹⁰⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 102.

родинному домі народжується добро в серці і це добро дитина несе у світ.

У сім'ї Шептицьких батьки сіяли в душі дітей зерна любові, які пізніше дали плоди співчуття, милосердя та співпереживання до ближніх. Найбільше, що вони змогли передати своїм дітям – це прагнення до духовного зростання і змогли виховати дітей зі свідомістю, що кожна людина покликана до святості. Софія зуміла подати гарний приклад своїм дітям практикуючи щоденну молитву, працю та служіння ближнім «вона турботливо опікувалася хворими у селі, а про недужих слуг дбала з такою ж ревністю, як і про членів родини»¹⁰⁸. Таким чином, вона показала, що близькі стосунки з Богом допомагають долати будь які труднощі та вдосконалюватись у чеснотах у будь-якому стані та при будь-якій професії.

Сім'я Шептицьких також пройшла чимало випробувань. Одним з яких було – бажання сина Романа вступити до монастиря Чину святого Василія Великого. Іван Шептицький був категорично проти¹⁰⁹. Це спричинило великі страждання для Софії, адже вона страждала подвійно, бо розуміла і сина і чоловіка. Батько повсюди бачив змови. Підозри впали на єзуїтів, які приходили до їхнього дому на правах друзів родини, а також на о. Генріка Яцковського – близького приятеля родини¹¹⁰. Це був важкий період у життя родини Шептицьких. У ці моменти Софія «не звинувачувала чоловіка у поганих намірах [...], вона просила у молитвах про мудрість для себе та благодать для її чоловіка зрозуміти і пізнати Божу волю»¹¹¹. Вона всім серцем виявляла пошану до чоловіка та дітей. І саме ця повага створює такий виховний дух у сім'ї.

Ще важливим моментом є те, як подружжя Шептицьких переживало тяжку недугу сина Романа, вже після вступу Його до Чину Ісусівців. Син важко занедужав, а для їхньої сім'ї це було великим потрясінням, адже в них вже померло двоє синів. Тому, ця недуга спричинила всім великий біль, але сам Роман

¹⁰⁸ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 63.

¹⁰⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 82.

¹¹⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 82.

¹¹¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 83.

писав, що «рання смерть – це ласка, за яку тільки треба дякувати Господеві»¹¹². Ця хвороба привела їх до ще більшої близькості з Богом і навчила їх ще більше Йому довіряти. Софія разом з чоловіком заносили щирі молитви за здоров'я Романа: «Коли занадто лячно ставало дома, ми обоє з чоловіком виходили до городу, бралися за руки і так ходячи по саду голосно відмовляли молитву «Под Твою милість»¹¹³. У цьому болі, подружжя вчилося все більше і більше доручати кожен свій крок і кожну свою думку та прохання Богові.

Сім'я Шептицьких через глибокий зв'язок з Богом та взаємну любов між усіма членами родини, змогла достойно виховати своїх дітей.

Підсумовуючи дослідження, проведене у цьому розділі роботи, слід зазначити, що особистість Софії з Фредрів Шептицької формувалася на глибоких християнських засадах, які вона вбирала як від своїх батьків, так і від вихователів та друзів родини. Слід зазначити, що центральним моментом було не просто виконання певних релігійних правил, а саме переорієнтація власного життя на основі християнських цінностей.

¹¹² Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 159.

¹¹³ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 162.

Розділ 2. Софія Шептицька – мати та вихователь

2.1. Довір'я до Бога, як фундамент виховної системи Софії Шептицької

Будучи сильною особистістю, вихованою на глибоких християнських засадах, живучи відповідно до них, Софія Шептицька це ж передавала своїм дітям. Як було вказано у першому розділі, вона усвідомлювала покликання кожної людини у сумлінному виконанні тих обов'язків, які кожна особа взяла на себе. Саме тому, вона була вірною і відданою дружиною і доброю мамою. Софія Шептицька усвідомлювала свою відповідальність перед Богом за виховання своїх дітей і сприймала материнство, як Боже покликання. Тому для неї, бути матір'ю означало перш за все – привести дітей до Бога. Саме тому вона у родині була справжнім апостолом¹.

Фундаментом виховної системи Софії Шептицької було цілковите довір'я до Бога. Вона була в усьому відданою та вірною Богові і молилася, щоб Господь благословив її дітей:

[...] а знаєш, Дунечко, при цьому я так почуваюся в душі, що кожна, навіть найменша материнська біль є святою, і така тривога в душі, аби на нього кара за мої гріхи не впала, що мені навіть на гадку не спадає, щоб нарікати. Тільки щораз вірніше горнеться серце до Бога і до Небесної Матері².

Її віра в Бога була сповнена особистого свідчення, так як завдяки вірі вона вирощувала у собі чесноти, що допомогли їй стати доброю матір'ю для своїх дітей. Вона дивилася в серце кожної дитини, спостерігала за ними, помічала їхні нахили та вподобання, плакала і леліяла в душі покликання кожного із своїх синів. Мати настановляла їх, спонукала слухати Голос Божий, не бути квапливим і виконувати свою роботу, працю на своєму місці, не побиватися, не метушитися,

¹ Іван Павло II «Лист до сімей» Святішого отця Івана Павла II з нагоди року сім'ї 1994 // Цивілізація любові. Київ 1994, 53.

² Szeptycki K. 29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884, т. 2, 21.

а в покорі і з довірою до Бога. В одному з листів вона так писала до сина Казимира:

[...] Я дитино, Тобі кажу сьогодні у найглибшому значенні, яке вмію дати цьому слову: «З праці рости» – це до повної зрілості завдання Твоє. Нагадай собі чудовий гарний уривок із життя св. Ігнатія: «Для Бога – про Бога не думати». А потім праця, праця, праця – любов, любов, любов – покора, покора, покора – у цій великій довірі, що Боже зерно не згине, а що чим більше нашої половини забере вітер, тим краще. Дитино моя, ще ніхто ніколи «на забій себе не жертвував Господеві Богові» – даремне, як Він єдиний вміє нас розп'яти, щоб освятити правді – так Він єдиний вміє ужити нас, пам'ятай про це. Він краще нас знає, де і чим можемо служити, - довірся цьому і тому, що виразні накази мудрого Господа, якщо їх захоче дати, надслухаймо, щоб їх почути, але не перериваймо праці, не тривожмося Його мовчанням. У свою годину Бог скаже, чого хоче, - у простоті та вірності працюючи, цієї години чекаймо, щоб на неї заслужити [...]»³.

Софія змогла стати справжнім другом для своїх дітей. Вони з нею ділилися своїми найбільшими радощами, переживаннями, болями і тривогами. Митрополит Андрей писав до матері: «Моя найдорожча Мамо! Хочу розказати Тобі про одну подію, про яку, крім мене й мого духовника, ніхто не знає [...] ще з ранньої молодости – Ти пригадуєш, для мене все, що бідне, мале і старе, було дороге [...] Я цього дня зрозумів і усвідомив, що Христос дозволив мені нести Його хрест!»⁴. Митрополит Андрей часто писав, що «по Бозі я найбільше любив свою матір»⁵. Софія з синами була з'єднана міцним зв'язком в основі якого був Бог. Сини, коли писали до мами, то часто використовували звертання: «Дорога Мамо», «Кохана Мамо», «Найдорожча Мамо», «Моя єдина Мамо» [...]»⁶.

Софія Шептицька була дороговказом для своїх синів, вона скеровувала їх на правильну життєву дорогу і спричинилася до розпізнавання покликання кожного з синів. Мати плекала душі своїх дітей, вона глибоко дивилася і бачила більше, ніж просто красу, вдачу, амбітність. В молитвах вона кожен свою дитину доручала Богові і розуміла, що діти будуть щасливими лише тоді, коли виконають волю Божу у своєму житті. Тоді, як батько хотів бачити синів політиками,

³ Бойко Ю. *Про особливості духовного профілю Блаженного Климентія Шептицького* // forpost.lviv.ua (23.11.2022).

⁴ Лужницький Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері* // diasporiana.org.ua (5.11.2023) 27.

⁵ Лужницький Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері*, 8.

⁶ Лужницький Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері*, 8.

військовими, правниками, мати спокійно все доручала у руки Богові і молитва «Богородице Діво», ця молитва не сходила з її уст. Вона повчала їх, напоумлювала, як були малими, а й згодом писала у своїх листах про те, що відчувала по відношенню до кожної дитини «я відчуваю дитино, що тобі потрібно те і те [...]»⁷. При цьому, мати ніколи не робила тиску на дітей, не змушувала до чогось, а мудро скеровувала, рекомендувала, яку книгу варто прочитати, коли піти до духівника, чи коли поїхати на реколекції. Вона писала: «знайди добрий духовний супровід»⁸. Покликання синів Софії були різними. Двоє (Роман і Казимир) обрали службу Богові, Станіслав – успішний військовий, відомий польський генерал, ще двоє синів займалися господарською діяльністю.

Також тут хочеться більше наголосити на тому, коли Роман признався матері, що хоче стати українським уніатським священником, як їй не просто це далось. Але мати не перекреслила Його мрію, Його бажання, а як мудра духовна матір доручила всю цю справу Богові. Софія зуміла це прийняти, бо була віруючою. Вона жила правдивим духовним життям, завжди себе вдосконалювала, вела аскетичний спосіб життя, була відкрита на Бога та Його волю. Графиня мала глибоку віру і довіру до Бога і саме віра допомогла їй прийняти той факт, що така є воля Божа, щоб її син став греко-католицьким священником. І тут вона наче пожертвувала сина, віддала Богові на Службу. У важкий період в їхній сім'ї, коли батько не міг змиритися з покликанням сина Романа, вона писала: «І справді трагічною була ця боротьба – ми заплатили незвичайними стражданнями за щастя нашої дитини»⁹. Софія всім серцем доручала цю справу покликання Романа Богові. Вона «вірила у святість покликання Романа»¹⁰. Мати зуміла скерувати сина на правильний шлях. У своїх молитвах вона щиро молилася за правильну дорогу Романа і розуміла, що «всьяке

⁷ Хворостовська О. У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких // *risu.org.ua* (7.09.2021).

⁸ Хворостовська О. У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких.

⁹ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 54.

¹⁰ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 56.

покликання походить від Бога»¹¹. Софія була відважною заради своїх дітей. «Надійсь на Господа, будь мужній нехай буде відважне твоє серце, і надійсь на Господа!» (Пс.26,14). Вона наважилася просити аудієнції у Папи. «Оце я просила про аудієнцію не зі звичайної цікавості чи своєрідної побожності, яка є притаманна старій жінці. Я маю тут сина, що задумує вступити до Василіян, і ще одного юнака, який буде священиком у Познані [...] Ви знаєте самі добре, що я думаю про їхню майбутність; оце саме для них я хотіла дістати папське благословення [...]»¹² і це вийшло в неї. Як казав сам Роман: «Мама досягла чуда»¹³. 8 лютого 1888 року син Романа з матір'ю побували на загальній аудієнції у Папи Римського Лева XIII, а 24 березня – на приватній. Тоді він признався, що хоче стати священником, а Папа благословив Його і сказав: «Будьте послужні голосу Божому, який кличе Вас»¹⁴. То ж сім'я Шептицьких змогла потрапити на аудієнцію до Папи, яка тривала майже чверть години, завдяки старанням матері.

Саме її постава мала значний вплив на формування покликання сина Романа. Мати завжди підтримувала його і серцем чувала з ним. У важкий період, коли батько не хотів змиритися з вибором Романа, вона писала: «Якби ти бачила його матовий погляд, втомлене обличчя, то ти зрозуміла би мій розпач. Нехай Бог змилюється над нами і має під своєю опікою мою бідну дитину»¹⁵. В цей період Софія дуже підтримувала сина, але ніколи не ставилася принизливо, чи з осудом до чоловіка. Вона навіть прийняла позицію Івана щодо перевірки, чи радше занехаяння покликання сина. Графиня у цей час особливо сильно, глибоко та з довірою молилася за обох (сина і чоловіка), яким було важко. Мати ніколи не розхитувала репутації батька, не ставила під сумнів його авторитет. Найбільш дієвий метод Софії під час страждань – «це стати перед обличчям Бога та довірити Йому всі свої труднощі»¹⁶.

¹¹ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 59.

¹² Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 141.

¹³ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 142.

¹⁴ Батій Я. *Андрей Шептицький* // books.google.com.ua (2020).

¹⁵ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 3, 91.

¹⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 93.

У такі важкі моменти саме контакт з Господом допомагав їй долати важкі періоди в житті. Софія була дуже мудрою і обережною, коли було потрібно донести батькові про намір Романа стати уніатським священником. Вона боялась за реакцію чоловіка, тому палко доручила цю справу Богові: «Чергової днини я висповідалася й у Службі Божій, - як тоді, коли думала що йому судилося вмирати, - я просила отця, щоб ще раз пожертвував Ромтуха Ісусові Христові»¹⁷. Як бачимо, всі справи Графиня доручала Богові і Він давав їй сили і мудрості у всіх починаннях. Вона постійно шукала підтримки і розради в Бога, очищувала своє серце у святій Тайні сповіді, вела духовні розмови з отцями і коли не могла задовільнити свої потреби, то писала: «[...] куди ж я піду? Тут не знаю нікого, кому я маю сказати, що я голодна і спрагнена Божих дарів [...]»¹⁸. У такі не прості періоди у своєму житті Софія просила свого духівника молитися за неї, за правильність її рішень. Настільки глибоко вона прагнула бути досконалою в очах Божих і хотіла кожен свій крок узгоджувати з Його волею.

Коли Іван Шептицький дізнався про рішення сина Романа вступити до Чину Василіян, то він це сприйняв з великим протестом. Батько не хотів змиритися з його вибором, не хотів приймати це до свого серця та не хотів розуміти. Десь в глибині серця мабуть, він боровся сам із собою. Софія ж в цей час доручала всю цю справу Богові. Вона писала:

Я вірила в святість покликання Романа вже від тої хвилі, коли він, був восьмилітнім хлопчиком. [...] хвилини сумнівів я не мала, бо знала, що якщо я впливала на його постанову, то хіба під час його навчання Божої любови, я знала, що мій вплив не міг би довести його до зміни обряду, до Чину, який щойно поставав із довголітнього захитання¹⁹.

Під час цього не простого, позбавленого чіткості періоду випробувань у їхній сім'ї, Софія часто і багато розмовляла з сином, заохочувала його бути терплячим і довірливим, адже її ранили, як страждання Романа, так і впертість чоловіка, який не хотів змінити свого рішення. При всій важкій та напруженій

¹⁷ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 46.

¹⁸ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 51.

¹⁹ Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, 56.

ситуації в домі Шептицьких, зв'язок Софії з Богом ставав ще глибшим, адже вона в молитві доручала всю ситуацію Богові. У своєму щоденнику вона описала дію невимовної Божої ласки під час Святої Літургії у Брухналі:

Найсвятіші Тайни були виставлені й ясніли в сонячному світлі наче сніг, а мені здавалося, що моє серце близько Спасителя почало танути у глибокій вірі, і з найбільшим жаром та судорогами з болю я благала й благала, я молилася до Ісуса Христа, бо Він єдиний може розв'язати пута, в які ми попали. Отож, щоб Він, Володар Сердець, зволив розвіяти, а то й усунути пристрасть батька, яка роздирає його серце, що противиться покликанню сина²⁰.

Софія молилась до Господа за зцілення їхніх родинних стосунків, за свого чоловіка, за порозуміння між ними, між батьком і сином: і Господь почув її чисті і щирі молитви. Її уста шептали молитву: «Тим, чим Ти є, Господи й Боже мій, в Тобі вся моя надія!»²¹.

Софія довіряла Богові і доручала Йому всі свої моменти радості і болю. Для неї було нестерпно важко, коли вона не могла поїхати на Літургію під час хвороби, чи щоденних клопотів, і як вона сама писала: «одне валилося за другим без ніяких релігійних потіх»²². Тому, вона завжди при будь-якій можливості прагнула бути в церкві, приступала до Святих Тайн Сповіді та Святого Причастя. Таким чином, вона зуміла бути сильною під тягарем страждань, які випадали на її долю. Коли помер її син Ізьо вона знову з повною довірою та відданістю все доручала Богові. При цьому Господь завжди давав їй силу та тримав на своїх руках. Софія писала:

Під тим новим хрестом, який долучився до попередніх, Господь Бог пригортав мене все ближче до себе. Та навчав якнайбільше про Себе [...] Мої ранкові і вечірні молитви ставали все довші, не тільки з роздумування, але і з потреби, не раз проти волі, під впливом солодких потіх і ласк, якими Бог благословив мене. Щоденно я ходила на Службу Божу²³.

Софія завжди просила у Бога ласки «пошли мені, Господи, завжди не те, що я може без застанови вибрала б, але те, що у Твоїх очах цінне, що для тебе

²⁰ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 71.

²¹ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 71.

²² Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 19.

²³ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 53.

буде миле й зволь це мені передати [...]»²⁴. З цього бачимо повну і беззастережну відданість Божій волі у всіх життєвих перипетіях, у моментах радощів та болю. Бог займає перше місце у її серці і основна її мета, прожити своє життя у цілковитій довірі до Бога. Софія постійно вдосконалювала себе, слухала голос Божий і вірно йшла за ним. Вона не спиралася лише на власні сили, а довіряла себе Богові.

Така життєва постава Софії Шептицької має багато суттєвих наслідків для самого процесу виховання. Адже виховувати дитину – це не означає формувати її відповідно до свого бачення, своїх потреб, свого розуміння життя. Виховування дитини полягає у тому, щоб допомогти їй відкрити у собі здібності, прагнення, натхнення, щоб віднайти своє, Богом дане покликання. Тому виховання потребує терпеливості, зречення, і відкритості на Бога.

2.2. Методи Софії Шептицької у вихованні дітей

Безперечно, сім'я, більш ніж якась інша людська дійсність, є місцем, де особа може існувати «заради себе самої» через щирий дар себе. Саме тому сім'я залишається тою соціальною інституцією, яка не може і не повинна бути замінена, бо вона «святилище життя»²⁵.

Софія Шептицька повністю присвятила себе вихованню синів «[...] а родинна атмосфера в Прилбичах була на надзвичайно високому рівні розумової, мистецької культури, а також мала виразні риси релігійності та патріотичності»²⁶. Мати багато часу і терпеливості присвячувала вихованню синів. Не все було ідеально, і діти часом зчиняли галас, що втомлювало Софію, але вона вміла «померти для себе»²⁷. Мати завжди прагнула зберегти добру та приємну атмосферу в домі, угамовувала суперечки і всі турботи доручала Богові. Вона вміло управляла домом, була доброю дружиною для свого чоловіка і все

²⁴ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 5.

²⁵ II ватиканський собор. Декларація про християнське виховання. *Gravissimum educationi*, Львів 1996, 11.

²⁶ Debička E. *Sprawa ruska*, машинопис. Родинний архів.

²⁷ Манькут Д. *Софія з Фредів Шептицька*, 107.

своє життя присвятила вихованню синів, даючи приклад доброї християнської матері. Отець Климентій писав:

Як лвиця боронила Ти своїх синів перед кожним моральним злом, боронила в їх житті прав Ісуса Христа, - хоч би це мало бути злучене з утратою їхньої любови. Боронила Ти перед злом, повторюючи кожному з нас заєдно, що воліла б Ти бачити нас неживими, ніж знати, що ми вбили наші душі тяжким гріхом²⁸.

Казимир (Климентій) Шептицький писав про свою маму, що «вона була ангелом хоронителем домашнього вогнища»²⁹. Людвик Дембіцький писав: «Тут розпочинається ця велика материнська справа, щоб із найменшого віку (прищеплювати дитині) усілякі скарби серця, віру, любов до Бога та Батьківщини, народні та родинні традиції, прагнення до прекрасного, світлого та святого»³⁰.

Софія Шептицька усвідомлювала свою відповідальність перед Богом за добре виховання своїх дітей, яких сприймала, як дар від Бога, який потребує опіки і турботи. Кожна дитина для неї була як великий скарб, який потрібно прийняти з особливою відповідальністю, щоб він не зменшився і не був втраченим, не був приречений на загибель, а навпаки – досягнув більш зрілої людськості через відкритість на дар батьків³¹.

Софія вміла заглянути у душу кожної своєї дитини: «вміла своєю добротою і тактом виплекати в дитині всі найвищі вартості й з дитинства зробити людину, Божого слугу, вибранця неба»³². Дивлячись на пройдений шлях Софії і на її синів з певністю можна сказати, що вона насправді була мудрою мамою і щасливою у Бозі жінкою.

Іншою характеристикою її особистості, яка вплинула на метод її виховання була її життєрадісність. Павло Попель казав: «пані Софія Шептицька не лише

²⁸ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 176.

²⁹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 83.

³⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 83.

³¹ Іван Павло II «Лист до сімей» *Святішого отця Івана Павла II з нагоди року сім'ї 1994// Сім'я шлях церкви*. Київ 1994, 16.

³² Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 180.

тому настільки чудово виховала своїх синів, що була побожною, а й тому, що була веселою»³³.

Софія щиро молилася, виконувала свої домашні заняття, бавилася з дітьми, «жартувала вміло і по-фредрівськи й сприяла всьому, що було корисним для підростаючих синів»³⁴. У неї був постійний зв'язок з Богом і саме він мав «великий вплив на особисте освячення Софії Шептицької як матері та надавав їй щоденному життю справді релігійного достоїнства та гідности»³⁵. Вона дуже ясно розуміла свою роль матері і так писала про це: «[...] народити тіло дитини, Дунечко, це лише перший крок життя, перший розділ його гімну»³⁶. Адже, після фізичного народження дитини йде народження її духовної природи. І саме духовне зростання особистості є важливим компонентом у вихованні. Це духовне народження відбувається через «постійне дарування дитині своєї душі»³⁷.

Софія була талановитою, благородною і дуже побожною матір'ю. Вона любила своїх синів цілим серцем і старалася «переляти в їхні молоді душі все те, чим сповнена була її власна душа»³⁸. Мати розуміла, яку відповідальність несе за виховання своїх дітей. Вона чітко усвідомлювала, що її сини – це не її власність, а вони належать Богові: «[...] пізнаю, що Бог не на те дає дітей, щоб ми бавилися ними, раділи з їхньої любови до нас – а для того, щоб, не думаючи про себе, для Бога і для них самих оточували їх любов'ю, вели любов'ю і так їх любили»³⁹. Молода мати знала, що «це Бог довіряє їй виховання дітей»⁴⁰ і вона уміла дарувати, жертвувати своєю любов'ю до синів з великої і безмежної любові до Бога.

Отже, так важливо довірити своїх дітей Богові, прищеплювати їм християнські цінності, і щоб вони були їхнім дороговказом у житті. Адже, важливим складником виховання є власне духовний розвиток особистості і саме

³³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 83.

³⁴ “Gazeta Lwowska” від 20 квітня 1904, ч. 90

³⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 84.

³⁶ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 150.

³⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 85.

³⁸ Лаба В. *Митрополит Андрей Шептицький його життя і заслуги* // diasporianam.org.ua (20.10.2022).

³⁹ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 60.

⁴⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 84.

він є фундаментом для формулювання інших цінностей: моральних, патріотичних⁴¹.

Софія Шептицька впливала на духовну формацію своїх синів. Мати завжди хотіла їх виховувати правильно та віднайти покликання кожного, яке призначив їм Бог. Вона вміла в тиші свого серця чути голос Божий. В одному з листів до Казимира писала:

Подібно до тих лампадок, які вічно горять перед вівтарем, так само ця думка оживає і горить від запитання: чи ці душі, які мені довірили, йдуть туди, куди повинні йти, - чи моя дитина не сходить з правильної дороги, чи в його маленькій повсякденній кар'єрі між працею та відпочинком, у маленьких радощах і маленьких випробуваннях, яких він зазнає, чи ця дитина дійсно є Божою дитиною, чи йде він уперед? Ось, Калю, моя думка, яка вміщує все те, що найкраще в мені, яку Ти можеш, яку Ти мусиш постійно відчувати і вдень і вночі, яка горить біля Тебе, між Тобою і кожним Твоїм вчинком, яка день і ніч горить перед вівтарем, між Господом Богом і людьми⁴².

Найцінніше, що Софія передала своїм синам – це глибока віра в Бога. Її вона змогла їм передати завдяки глибокому спілкуванню з своїми дітьми, вона змогла стати для них авторитетом і таким чином передати дітям свої основні цінності, зокрема віру. В одному з листів до сина Казимира, коли йому було 14 років мати писала:

Ти мусиш озброїти душу чистотою, послухністю, вірою, терпеливістю, мудрістю, яка походить від Бога, силою, яка походить від розп'ятого Бога! А Твоє серце мусиш озброїти великою любов'ю, як вчить Він любові, а розум – всіма знаннями, які доказують, що знання Бога й самого себе випереджують усі інші знання... Ось що Тобі треба робити, дитино моя, ось що я хотіла би вкарбувати моїм благословенням, яке даю Тобі сьогодні... Уся тремтіла від моєї любові, вся сяяла від безсмертного життя Христа у Твоїй душі, у Твоєму розумі, у твоєму серці. Хай вказує (тобі шлях) через пам'ять всього того, що я Тобі посилаю як побажання у році, коли кінчається твоє дитинство, яким починається Твоя юність⁴³.

Вже дорослий син Казамир потім так аналізував листи матері: «Що більше вчитуюся у листи матері, то виразніше з її листів, писаних до нас, усвідомлюю собі, як ніколи, (що) вона не кормила нас тісним святенництвом і буркотливим дрібничковим моралізуванням, а, як завжди, вказувала на вершини й до них вела

⁴¹ Вишневський О. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки*. Дрогобич 2006, 132.

⁴² Шептицький Я. *Отець Климентій Шептицький*. Львів 2016.

⁴³ Матковський І. *Шкільні роки Казимира Шептицького* // photo.lviv.ua (17.09.2023).

по незрушній скелі найголовніших, найпростіших і найважливіших засад християнства»⁴⁴.

Син (Климентій), коли писав про маму, то звертався до неї дуже ніжно «матусенько», він вважав її прикладом для наслідування через її розум, святість, витривалу вірність Господу Ісусу:

Ця вірність є такою великою, що Ти, як левиця, боронила своїх синів перед кожним моральним злом. Ти захищала в їх житті права Господа Ісуса, навіть коли б довелося заплатити Тобі браком їхньої любови. Ти захищала перед злом, повторюючи кожному з нас часто, що воліла б не бачити нас живими, як маєш дивитися на те, що душі наші загинули від тяжкого гріха⁴⁵.

Софія чітко розуміла, що вона прагне виховати синів до самостійного життя. Для неї було важливо, щоб вони вміли приймати правильні моральні рішення, були відповідальними, благородними, порядними та чесними. Мати настановляла, вчила своїх синів, щоб завжди спішили на допомогу в потребі та не були самолюбамі. Вона вчила їх опановувати та виконувати різну домашню роботу – «дбати про порядок в хаті, порядкувати город, попри те, що вони мали графський титул»⁴⁶.

Виховання дітей послужило для духовного зросту та вдосконалення самої Софії. «Це був її шлях зростання в любові та в святості»⁴⁷. Процес виховання займав майже весь час Софії, вона жила виховуючи і виховуючись водночас.

Іншим важливим елементом виховної системи Софії Фредро було «залучення Бога до найменших виховних завдань»⁴⁸. Вона завжди у молитві довіряла Богові всі свої турботи. Коли до неї зверталися із запитанням, які в неї є виховні методи, Софія відповідала: «Моя основна система виховання – це молитва «Богородице Діво»⁴⁹. Вона писала:

Що я робила, не знаю, ніщо не робила, я не мала ніякої системи, не притримувалася ніяких педагогічних правил. Я любила їх і старалася пізнати, яким кожний із них є. Моя єдина система виховання – це Богородице Діво. Ніщо інше, - лише Богородице Діво. Хлопець добрий, чемний, вчиться, слухає, є здоровий – Богородице Діво. І навпаки –

⁴⁴ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 114.

⁴⁵ Івасюк В. *Мати – це символ безмежної любові, великої душі, символ життя* // synod.ugcc.ua (7.11.2022).

⁴⁶ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 84.

⁴⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 85.

⁴⁸ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 106.

⁴⁹ Tarnowski S. *Przedmowa do Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*, цит. праця., т. 1, 17.

хлопець зле робить лекції, є непослушний, доказує, наражується на небезпечний випадок – знову Богородице Діво⁵⁰.

Софія настільки вірила у силу молитви і щиро молилася, що писала у листі: «Бог за мене все робить»⁵¹. Вона «дбала про духа молитви в домі [...] та була вістуном віри»⁵², своїм прикладом показувала, як потрібно молитися. Мати була першою, яка розповідала дітям про Бога, вчила спільної молитви та читала їм побожні історії, так що діти з великою цікавістю та пильністю хотіли проводити цей час разом. Графиня організувала в домі місце для молитви, де вони всі разом збиралися. Там проводили разом з дітьми і чоловіком травневі богослужіння, а під час Страсного тижня, мати читала дітям Страсті Христові⁵³.

Софія Шептицька була апостолом у родині. Графиня вчила дітей любити Бога: «[...] о моя дитино, дозволь говорити своєму серцю, а радже кажи йому прославляти Бога і для твого добра, і для любови твоїх батьків»⁵⁴. Вона разом з дітьми приймала участь у святих Таїнствах, клопоталася про чистоту серця своїх дітей, щоб вони були ретельно підготовлені до Сповіді та Святого Причастя і заохочувала їх, щоб «не відкладали її до визначеного терміну, а користали з неї такою мірою, якої потребуватиме їхня душа»⁵⁵.

Софія виховувала своїх дітей у релігійно-моральному дусі, про це говорить такий факт, як освячення їхнього нового дому у Прилбичах. У день освячення нового дому (8 грудня 1872 року) мати дарувала дітям образки на яких написала: «[...] Нехай діти усе життя пам'ятають, що однією молитвою матері в цей день було, щоб оцей дім швидше розрушився і знищів, ніж щоб колись мав переховувати в собі образу Бога – смерть ліпша ніж гріх, мої дорогі діти, Бог з вами»⁵⁶.

⁵⁰ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 177.

⁵¹ Szeptycki К. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 106.

⁵² Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 86.

⁵³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 86.

⁵⁴ Szeptycki К. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 246.

⁵⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 86.

⁵⁶ Szeptycki К. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 154.

Софія Шептицька була дуже турботливою та уважною до кожного із своїх дітей. Для кожної дитини вона мала час. Завдяки проникливості та мудрості, матір «намагалася переборювати погані нахили дітей, вмiла помічати, які риси закладаються в характері дітей [...], завжди зауважувала те, над чим треба працювати, щоб дитина в житті була щасливою [...] неналежна поведінка ніколи не проходила повз її увагу [...] вона ніколи не ставилася поблажливо до зла [...] не цуралася і покарання, оскільки вважала, що дитина, яка розрізняє добро і зло, мусить знати, що за зло карають і за нього треба нести відповідальність»⁵⁷. Це говорить про факт безпосередньої участі матері у житті її дітей, про її бажання виховати їх досконалими громадянами та вірними і чесними перед Богом.

Як погані звички Софія умiла помічати і викорінювати їх, так вона помічала і особливі ласки, якими Господь обдаровував її дітей. В одному з листів вона описує духовні практики сина Романа, його молитву на Вервиці, та при цьому не приписує собі цієї заслуги: «звідки він навчився цієї особливої молитви, Дунечко, ніби йому виразно Божа Мати хотiла показати, що це її, а не моя наука [...] це хлоп'я Господь тією особливою любов'ю до себе запалив [...], бо відчуваю, що цю дитину Бог хоче мати для себе [...]»⁵⁸.

Діти Софії були послідовниками та спадкоємцями її духовних скарбів, зокрема її щирої молитви та глибокої побожності. Мати була тою, яка зумiла передати їм найцінніше – свою віру. Є описано, що митрополит Андрей Шептицький «вже на третьому році життя знав короткі молитви, між ними одну з найкращих Богородичних молитов “Під Твою милість прибігаєм”, яку його мати Софія залюбки відмовляла»⁵⁹.

Отже, саме родина є школою гуманності, людяності, милосердя, доброти і суспільних чеснот, і вона відіграє важливу роль у сфері апостольського виховання⁶⁰. Софія гарно і добре навчала своїх синів, хотiла виховати їх добрими, порядними та шляхетними людьми. Сини маючи перед собою такий достойний

⁵⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шептицька*, 87.

⁵⁸ Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 2, 191.

⁵⁹ Лаба В. *Митрополит Андрей Шептицький його життя і заслуги*, Люблин //diasporianam.org.ua (20.10.2022).

⁶⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрiв Шептицька*, 88.

приклад матері вже в юнацькому віці проявляли турботу про матеріальні та духовні потреби ближніх: «Роман під час навчання у краківській гімназії відвідував одного приятеля, а коли його смерть була уже неминучою, подбав про те, щоб священник уділив таїнство Єлеопомазання»⁶¹.

Наступним прикладом є факт, як її сини дбали про збереження життя – вони переховували єврейських дітей, а за це їм загрожувало смертне покарання. Аргументом свідчить записка отця Климентія: «Дорогий отче Тите! Хлопця, що приведе Вам Теофан на разі примістіть в монастирі, а десь на днях прийдіть до мене може з о. Марком (Стеком). Здоровлю щиро. Ваш у Христі, ермнх. Климентій (Львів, 21/Х (1) 942 (Теофан Швага – монах, студит, помер у монастирі Успення Пресвятої Богородиці у Вудстаку, Канада)»⁶².

Як бачимо, виховання синів для Софії було найпершим і найважливішим завданням. Найбільше вона прагнула сформувати та виплекати в маленьких душах своїх дітей Божі чесноти. В одному з листів до сина Казимира вона писала, що «єдиною її метою, яка є важка як зливки золота, - вас виховати для Господа, смиренними та маленькими перед Ним, навчити підводитися після поразки, упокорюватися і дякувати після перемоги»⁶³.

Мати вмiла любити своїх синів правильною любов'ю, не егоцентрично, не слiпо i бездумно, а щиро, по-Божому. Згодом Казимир Шептицький так прокоментував листи матерi: «Знала, що виховання дiтей є їй довірене Господом. Хоч мала право кохати своїх дiтей, але вмiла цю любов посвятити i погодити з Божою волею, коли педагогiчні методи цього вимагали»⁶⁴.

⁶¹ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 88.

⁶² Бойко Ю. *Отець Климентій і порятунок єврейських дітей: знайдено цінну записку* //sheptytsky.com.ua, (9.10.2023).

⁶³ Szeptycka Z. *Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*, Krakow 1907, t. 2, 78.

⁶⁴ Szeptycka Z. *Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*. t. 2, 81.

2.3. Турбота про навчання дітей, спілкування з ними та важливість відпочинку

Софія, як мудра та дбайлива мати, клопоталася про належну освіту для синів, про добре і правильне оточення для них. Вони з чоловіком організували навчання синів у Кракові. Мати заохочувала дітей вчитися, її хвилювали їхні невдачі у навчанні. Водночас, вона завжди вірила в них і також спонукала їх вірити в себе, та вчила бути витривалими і кожну справу розпочинати молитвою⁶⁵. Коли у дітей були іспити, то мати переживала їх разом з ними. В одному з листів вона писала: «[...] , що він мені з думок і молитов не виходить»⁶⁶, так вона хвилювалася за сина Олександра, коли він мав здавати іспит на атестат зрілості. Її обходили і торкали всі справи, які стосувалися її дітей, і всюди і завжди вона проявляла мудрість та розважливість, бо доручала все Богові.

Мати дбала, щоб діти вміли малювати, вчили мови, грали на музичних інструментах, розуміли світ мистецтва, щоб були справді високоосвіченими й інтелігентними людьми, але щоб ніколи не забували про Бога, що Він завжди є на першому місці⁶⁷. Софія вчили дітей, щоб любилися між собою, допомагали один одному. Вона описує в одному з листів, як сини у віці 4-6 років між собою домовлялися, хоч були ще маленькі «Роман, то добрий політик, бо він сказав, що з Юрієм легко домовитися про потрібну річ»⁶⁸, - і вона раділа з цього, що діти вміють між собою домовлятися. Цю любов між братами Шептицькими можна помітити і після смерті матері, як вони взаємно підтримували та допомагали один одному. Коли більшовики розстріляли Леона з дружиною, то Станіслав турбувався та піклувався про дітей брата⁶⁹.

Софія навчала своїх дітей катехизму, читала їм біблійної історії, дбала про духа молитви в домі «вечорами вона молилася з дітьми, бо так легше знайти

⁶⁵ Манькут Д. *Софія з Фредрік Шептицька*, 89.

⁶⁶ Szeptycki K. *29 lat życia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884*, т. 3, 94.

⁶⁷ Манькут Д. *Софія з Фредрік Шептицька*, 89.

⁶⁸ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких* // *risu.org.ua* (7.09.2021).

⁶⁹ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких*.

дорогу шляхетности, спасіння та святости»⁷⁰. Коли діти вирости і вже не жили в родинному домі, то мати напоумляла, настановляла їх в своїх листах. Вона рекомендувала дітям книги, які варто читати та акцентувала увагу на певного святого: «Досить знайдеться тих, хто Вас вчити буде мудрости людській – отож справедливим буде, якщо голос Матері, який ви почуєте після Її смерті, буде говорити про Бога і тільки про Бога [...] Урочисто благословляю Тебе сьогодні як дитину і на довгі роки які Тобі дасть Бог. Пам'ятай слова мої: бережи душу, розум і серце Твоє»⁷¹. Софія хотіла, щоб всі її діти були Христові.

Графиня багато спілкувалася з своїми дітьми. Вона вміла слухати, розуміла їхні болі і співпереживала з ними. Мати була для дітей другом і порадиником. Сини ділилися з матір'ю своїми радощами, болями та переживаннями. В них були відкриті серця один до одного. Син Роман щиро ділився і просив матері, що дуже хотів би прийняти Святе Причастя, він сильно сумував і плакав: «син гірко плакав і розповідав мамі, як сильно він бажає прийняти перше святе Причастя, то вона не вагаючись порадилась з о. Самуїлом П'ясецьким, Чину ім. Франца, і вони визначили на перше святе Причастя Ромця половину травня»⁷². З цього видно, як сильно мати хвилювалася та турбувалася за кожну свою дитину.

Спілкування в сім'ї Шептицьких було основним і дуже важливим елементом комунікації. Вони вміли слухати, чути та розуміти один одного. Мати про всі справи спілкувалася з своїми дітьми, поки вони були малі. А коли вирости і були поза домом, то їхнє спілкування продовжувалося в іншій формі – це було листування. Сини писали до матері, зокрема Роман «майже всі листи писав короткими реченнями, часто, що кілька днів»⁷³. Їхні листи були написані з великою любов'ю: «Є шоста година, я щойно встав, добрий день, Мамо! Починаю вчитися», іншим разом: «І під цю пору, що Ви робите, моя дорога Мамо, де Ви є, Ви й Маздуня? [...]»⁷⁴.

⁷⁰ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 86.

⁷¹ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких* // *risu.org.ua* (7.09.2021).

⁷² Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 25.

⁷³ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 28.

⁷⁴ Шептицька С. *Молодість і покликання отця Романа Шептицького*, 10.

Якщо досліджувати, вивчати подальше листування Софії, то можна побачити, що її діти також не були ідеальними. Все ж, мати змогла на них вплинути та спричинитися до правильної формації їхньої особистості. Софія в одному з листів до сина Станіслава так писала:

Що ж мене дивує, це те, що Кальо (так пестливо кликала Казимира) такий чемний?! Тому що останнім часом він ним зовсім не був, був вередливим – думав, що йому все дозволено, що тато і мама не люблять Каля так, як тоді, коли він був чемним. Треба, щоб Стась це прочитав Кальові, аби Кальо знав, що він далеко не чемний. – Обнімаю Стася і Каля. Запам’ятайте, діти, що завжди треба бути чемним для Бога, а не тільки для тата й мами, а Бог завжди тут – дуже рекомендую гарно поводитися за столом, тому що Стась і Кальо дозволяють собі, коли немає батьків, зовсім непристойну поведінку [...] Хай Господь Бог буде з вами, мої дорогі діти. Мама⁷⁵.

З цього уривку листа видно, як мати дбайливо і з великою любов’ю турбувалася про виховання своїх синів, навіть тоді коли не була разом з ними, то в такі моменти вона навчала їх в листах, та нагадувала про манери доброї поведінки, про шляхетність серця. Софія завжди бажала бачити їх добрими і чемними, в першу чергу для Бога.

Мати завжди чула своїх синів, мала на них і для них час. Коли Роман признався матері, що хоче стати монахом Василіанином, вона зуміла відпустити, доручити Його Богові. Саме матері син першим розказав про свій намір: «Мамо, - я вже постановив: буду Василіянином, напишу до тата й вступлю до новіціату»⁷⁶. Для матері це було потрясінням, адже вони були римо-католицького обряду. Софія роздумувала: «Ромтух, іншого, як я обряду [...] іншого віровизнання»⁷⁷.

Мати з сином провели довгі години в розмові. Біль проймав її серце, і водночас вона відчувала біль сина, розуміла який це відповідальний крок і, як сказав сам Роман: «Так! Я це знаю, це буде розрив з усім минулим»⁷⁸. Софія важко пережила той стан.

Пізніше, у листах митрополит Андрей писав до мами:

⁷⁵ Дім Шептицьких у Прилбичах та його вчителі // photo-iviv.in.ua/ (17.09.2023).

⁷⁶ Шептицька С. Молодість і покликання отця Романа Шептицького, 43.

⁷⁷ Шептицька С. Молодість і покликання отця Романа Шептицького, 43.

⁷⁸ Шептицька С. Молодість і покликання отця Романа Шептицького, 45.

Я знаю [...] Ти боліла серцем, Ти молилася, і Ти була здалася на Божу волю. Ти, Моя Кохана Мамо, боялася, щоб я не «схлопів», щоб усі ці цінності материнського серця, усі ці почування і духовність, якою наділив Тебе Господь, а які Ти передала мені, при переході в інше середовище не зникли в мені й не скарловатіли⁷⁹.

З цього листа видно великий зв'язок матері і сина, всі тонкощі їхніх душ і ті скарби, які мати вклала у серця своїх синів. При формуванні покликання Романа, Софія розуміла, що Бог хоче від неї цього зречення, цієї жертви. Вона усвідомлювала, що Бог має свої плани на її сина і вона не має права суперечити Йому. Мати багато роздумувала, молилася, іноді картала себе, що в цей момент не достатньо підтримала сина, не приголубила його. Вона пише:

Мій Боже, мій Боже! І я не пригорнула його голови до свого серця і не зрозуміла, що моїм терпінням завдала йому перший, справжній біль [...], і я не обняла його і не сказала йому я, що вчила його пізнавати Бога, що Він перший, що Він самотній, що в Ньому завжди і більше ще одним будемо!⁸⁰.

Спілкування між матір'ю і синами ніколи не припинялося. В дорослому віці вони багато контактували та спілкувалися між собою у листах, розповідали один одному про різноманітні справи, які їх турбували. Ця близькість, між мамою і синами, яка була закладена ще в дитячі роки тривала на протязі всього життя.

Інколи спілкування Софії Шептицької з дітьми було «заочним», вона часто писала листи «до шухляди» - це були такі її духовні розмови з синами. Писала їх в той час, коли відчувала свою близьку смерть. Здебільшого писала до Андрея, бо відчувала, що він її заступить у родині. В цих листах вона відкривала свою душу. Раділа успіхами Романа, його місями. Софія бачила багато у духовному вимірі, вона тонко відчувала волю Божу і завжди молилася, щоб вона сповнилася стосовно її синів⁸¹.

Софія Шептицька розуміла також важливість сімейного відпочинку. Адже, «відпочинок відповідає волі самого Бога, про що свідчить опис з книги Буття (див. Бут.2,2-3; Вих. 20,8-11). Відпочинок – це справа «свята», бо він дозволяє

⁷⁹ Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері // diasporiana.org.ua (12.11.2023), 21, 4 лист.

⁸⁰ Шептицька С. Молодість і покликання о. Романа Шептицького, 45.

⁸¹ Хворостовська О. У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких // risu.org.ua (7.09.2021).

людині, яка часом надмірно поглинена земними справами, наново усвідомити, що все є творінням Божим»⁸².

Мати старалася, щоб час канікул проходив весело і з користю. Вона турбувалася про своїх найрідніших, кожна хвилина проведена з ними була для неї надзвичайно цінною, і в цей же час вона бажала передати синам всі скарби свого серця, як під час занять, так і під час відпочинку. Для неї була важлива радісна атмосфера у родині. «Ісус, Марія та Йосип показують нам, як родинне життя надає час для відпочинку та святкування: Батьки його ходили щороку в Єрусалим на свято Пасхи. Родина – духовний простір – є школою, що навчає нас відпочивати з думкою про ближніх»⁸³.

До родинних свят Софія готувалася особливо ретельно, завжди хотіла зробити їх веселими і цікавими. «Завжди прагнула зробити, щоб свята були справжніми святами. Вона дбала про дітей та родину і просила у молитві Бога, щоб своїм станом здоров'я не порушувати святкової атмосфери»⁸⁴. А коли дітей у зв'язку з навчанням не було вдома на свята, то вона продумувала план, і часто він полягав у тому, щоб поїхати до дітей за кордон і зробити справжнє родинне свято там. Між членами родини були глибокі і близькі стосунки. Вони любили і турбувалися один про одного і цінували час, який проводили разом.

Також особливе місце відпочинок мав і у повсякденному житті сім'ї. Мати привчала дітей до відпочинку, усамітнення, молитви, споглядання. Це їхнє спільне дозвілля дуже зближувало родину, вони вміли разом святкувати і разом переживати свою віру. Адже, Бог хоче, щоб ми не тільки працювали, але і відпочивали. «Сам Бог побажав явити власну творчу діяльність у формі праці та відпочинку, тож людині треба наслідувати Бога і в тому, і в іншому»⁸⁵.

Мати Софія Шептицька приділяла весь свій час дітям. Вона прагнула виховати і сформувати повноцінних особистостей і розуміла, що для цього

⁸² Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха»*. Львів 2011, 292.

⁸³ Opus Dei. *Праця та відпочинок* // cerkva-vnls.lviv.ua (11.10.2023).

⁸⁴ Манькут Д. *Софія з Фредрив Шептицька*, 89.

⁸⁵ Іван Павло II, Енцикліка *Laborem exercens* (14.09.1981), 25.

визначними факторами є навчання дітей, спілкування з ними та якісний родинний відпочинок. Адже, саме родина є найпершою школою, де діти навчаються елементарних правил поведінки та норм життя та черпають з неї цінності для розвитку своєї особистості⁸⁶.

Підсумовуючи дослідження проведене у цьому розділі, можна звернути увагу на те, що відмінною рисою виховної системи Софії Шептицької були не певні особливі методи, а глибинне розуміння самого процесу виховання особистості, його мети, та усвідомлення материнства, як особливого покликання. Саме звідси випливала увага та повага до дітей, турбота про розвиток їх здібностей, важливість виховання у вірі.

⁸⁶ Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи*. Львів 2005, 23.

Розділ 3. Застосування принципів виховання Софії Шептицької для покращення ефективності виховання дітей у сучасному світі

3.1. Виховання дітей у сучасному світі та його виклики

Виховання є важливим завданням для кожного покоління, але, як було зазначено у вступі даної роботи, у сучасному світі воно стикається із значними викликами. Розуміння цих викликів впливає із самого визначення виховання. Довідник класного керівника так окреслює процес виховання:

Виховання – процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством цінностей, створення сприятливих умов для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямованих на утвердження суспільних значущих норм і правил поведінки особистості¹.

В сучасному суспільстві якраз спостерігається розмитість цінностей. Завдяки засобам масової комунікації, пропагується сваволя, агресія, індивідуалізм, зневага до моральних та релігійних цінностей. На перше місце виходить не розвиток природного потенціалу, а розвиток тих навиків, які допоможуть дитині у майбутньому заробляти більше коштів. Сучасний світ – це світ блогерів, це світ, у якому конфлікти і скандали привертають більше уваги, ніж творчі досягнення. Це саме стосується і суспільних норм та правил поведінки. Лихословство та хамство стають елементом сучасної «культури». Тобто, можна сказати, що сучасне виховання втратило орієнтири, тому і виглядає малоефективним та хаотичним.

Ці виклики стосуються також і виховання дітей у сім'ях, що є базовим для розвитку особистості дитини. Процес виховання дитини розпочинається з перших днів її життя, тобто з сім'ї, з родинного кола. Саме в мікросередовищі сім'ї дитина найперше отримує захист, підтримку і допомогу в своєму

¹ Довідник класного керівника. *Основи виховного процесу дитини* // books.google.com.ua (22.10.2021).

особистісному розвитку. Тому, важливо закласти у дитині правильні основи світосприйняття та світогляду і вирішальну роль у цьому відіграють батьки. Однак проблеми сучасного суспільства стосуються також і самих батьків, які є членами цього суспільства. Тому часом вони, як через соціальні впливи, так і через брак особистісного належного формування, не можуть забезпечити належне виховання своїх дітей.

Великий вплив на виховання підростаючого покоління в сучасному світі має і макросередовище, в якому можна виокремити: «стрімкий розвиток комунікацій, війна, посилення міграційних процесів, інформаційний вибух, ускладнення суспільних зв'язків та інші специфічні ознаки нашого часу»².

Сучасна сім'я – це часто «обмежена» нуклеарна сім'я, яка прагне жити ізольовано від соціального контексту, пропагує своєрідний сімейний індивідуалізм, замкнена та занурена у віртуальний світ³. Діти в таких сім'ях ростуть самі по собі, їхніми виховниками здебільшого є соціальні мережі.

В даний час інформаційно-комунікативні технології розвиваються швидкими темпами і здійснюють переважаючий, панівний вплив та змінюють внутрішній, психічний та душевний світ дітей. Сучасні діти ведуть пасивний спосіб життя, менше рухаються, ніж їх ровесники попередніх поколінь. Вони багато часу проводять у соціальних мережах, там спілкуються, висловлюють свої емоції. Діти у сучасному світі занурені у світ технологій і це дуже негативно впливає на зв'язок дітей з навколишнім середовищем, на психічне та емоційне здоров'я дітей⁴.

Одним із викликів сучасного світу є інформаційні технології. Звичайно, що комп'ютерні технології відкривають для дітей, батьків та вчителів нові можливості, так як вони занурюються у яскравий та барвистий світ нових знань. І таке поєднане навчання з традиційними методами та сучасними інформаційними технологіями дозволяє зробити процес навчання

² Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2016, ч. 2.

³ Palazzini C. *Oltre l'emergenza, educare ancora*. Assisi 2011, 86.

⁴ Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2016, ч. 2.

індивідуальним, мобільним та строго диференційованим. Проте, саме тут в інтернеті існують великі ризики для дітей. В мережі на дітей чатують різні «онлайн-хижаки», які спочатку прагнуть стати друзями дитини, вони вислуховують дітей, «співчують» їхнім проблемам і таким чином діти повністю занурюються у віртуальний світ та мають там все те, чого їм не вистачає у їхньому реальному житті⁵. Щоб запобігти «не бажаним цифровим дилемам батькам важливо встановлювати межі»⁶. Потрібно знайти спосіб, щоб вивести дітей із віртуального світу до реального.

У сучасному світі є брак спілкування між батьками і дітьми. А спілкування – це сила родинного життя. Дуже часто у сучасному світі батьки і діти не спілкуються між собою, а кожен зайнятий своїм особистим простором. «Неможливо уявити більше страждання, ніж бути поруч фізично але емоційно залишатися дуже далекими»⁷. На жаль, сучасні батьки часто перекладають свої обов'язки виховання дітей на дошкільні виховні заклади, школу, але повинні пам'ятати, що саме вони є найпершими і основними вихователями та вчителями своїх дітей. У *Gravissimum educationis* II Ватиканського собору сказано:

На батьках лежить завдання – створити в сім'ї таку атмосферу, оживлену пошаною до Бога і людей, яка сприяла б повноцінному особистому й суспільному вихованню дітей. Тому сім'я є першою школою суспільних чеснот, яких потребує кожна спільнота. Найбільше ж у християнській сім'ї, збагаченій благодаттю й обов'язком, що впливає зі святого таїнства Подружжя, треба з раннього віку навчати дітей пізнавати й шанувати Бога та любити ближнього, згідно з вірою, прийнятою при хрещенні. У сім'ї діти отримують перший досвід і здорової людської спільноти, і Церкви⁸.

У наш час не можна недооцінювати розвиток емоційного інтелекту у дітей. Це важлива складова розвитку дитини. Адже, так необхідно прищеплювати дітям емпатичне слухання «самосвідомість та ефективну комунікацію»⁹. Батькам необхідно моделювати здорову поведінку, як це робила Софія Шептицька, відкрито обговорювати певні події, брати участь у різних концертах чи заходах,

⁵ Кочараян А. та ін. *Виховання культури користувача інтернету. Безпека у всесвітній мережі*. (навчально-методичний посібник). Київ 2011.

⁶ Хрущ Ю. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості* // <http://sinjournal.v.ua> (6.10.2023).

⁷ Ферреро Б. *Ваші діти мають лише вас*. Львів 2016, 10.

⁸ II Ватиканський Собор. *Декларація про християнське виховання «Gravissimum educationis»*, 3.

⁹ Хрущ Ю. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості* // sinjournal.v.ua (6.10.2023).

спільні вечери, включеність дітей у життя і обговорення з ними відповідних подій вкінці дня. Адже, в наш час «попри величезний розвиток технологій, емоційна грамотність є не менш важливою, ніж уміння читати, рахувати, чи розмовляти іноземною мовою»¹⁰.

Дуже важливо розуміти цінність особистості кожної людини. Адже, діти – унікальні та неповторні, і ця унікальність не залежить від якогось вчинку, чи певних подій, а є вони такими завжди особливими, які заслуговують на особливу повагу¹¹.

Для всебічного розвитку людини є дуже важливими власне дані природничих, гуманітарних та суспільних наук. «Навчальний процес має бути просякнутий духовними істинами, моральними цінностями, етичними нормами та новими знаннями, які без зволікань потрібно завести в серце і в розум, у те, що ми називаємо світоглядом людини»¹².

Також, як один з чинників розвитку необхідно зазначити «роль культурної компетентності»¹³. Адже, «естетичні властивості особистості не є вродженими, а вони починають свій розвиток вже у ранньому віці та залежать від соціального оточення»¹⁴. Тому, так важливо є залучати дітей до різноманітної художньої та творчої діяльності, і це в свою чергу сприятиме розвитку їхніх сенсорних сфер, забезпечить глибоке розуміння естетичних явищ, розуміння справжнього мистецтва, краси навколишнього середовища та всього прекрасного. Є практичні доведення, що «естетичне виховання здійснюється на всіх етапах вікового розвитку особистості»¹⁵. Вже з маленького віку можна формувати у дитини культуру поведінки, чи дій (здебільшого через гру), так дитина пізнає довкілля та спілкується з іншими. Саме «гра – первинний і вельми продуктивний спосіб пробудження творчих потенцій, розвитку в дитини уяви та накопичення перших

¹⁰ Осадча Н. *Духовний світ дитини і сучасна педагогічна практика* // doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208757 . Дрогобич, (17.10.2023).

¹¹ Хрущ. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості*.

¹² Осадча. *Духовний світ дитини і сучасна педагогічна практика*.

¹³ Хрущ. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості*.

¹⁴ Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення* // Гірська школа Українських Карпат 19 (2018) 18-22.

¹⁵ Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення*.

естетичних вражень»¹⁶. В. Сухомлинський писав: «Без емоційно-естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини [...] Краса й жива думка так само органічно поєднані, як сонце і квіти»¹⁷. При спілкуванні у дітей первинно формується елементарне розуміння, «а згодом більш цілісне й адекватне розуміння прекрасного у мистецтві та довкіллі»¹⁸. Проблема естетичного виховання підростаючого покоління є надзвичайно важливою та актуальною, бо саме «естетично та морально багате покоління зможе розбудувати Україну як сильну державу»¹⁹. Тому, найперше батьки і школа мають подбати про розвиток здібностей дітей та на їх основі «виховати особистість з усталеними естетичними смаками, розвиненим почуттям прекрасного»²⁰.

У сучасному світі один із аспектів батьківського виховання є цілковите догодження своїм дітям, створення батьками безпеки для них. Але так важливо є довірити дітям «брати на себе ризики»²¹ (виконувати певну роботу), яка відповідає їхньому віку. І таким чином батьки зможуть розвинути у своїх дітей вольові зусилля, здатність перемагати себе, долати власні примхи, виховувати впевненість та соціальну відповідальність. Коли батьки будуть поруч, підтримувати, підкріплювати певними рекомендаціями – це найкраще, що вони можуть зробити для формування впевненої та сильної особистості, яка вчиться на власному досвіді.

У сьогоднішній менше уваги приділяється екології планети. А це також є навик, який потрібно виховати у дітей – бережливе та дбайливе ставлення до природи, до навколишнього середовища. Такі знання також набуваються при спілкуванні батьків з дітьми, дітей з вчителями, та своїми однолітками.

Адже, це є елемент формування освічених, «свідомих та відповідальних громадян світу»²².

¹⁶ Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення*.

¹⁷ Сухомлинський В. *Як виховати справжню людину?* Київ 1976, т. 1, 473.

¹⁸ Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення* // Гірська школа Українських Карпат 19 (2018) 18-22.

¹⁹ Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення*.

²⁰ Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення*, 18-22.

²¹ Хрущ Ю. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості* // <http://sinjournal.v.ua> (6.10.2023).

²² Хрущ Ю. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості*.

Для ефективного виховання своїх нащадків батьки мають володіти певною «педагогічною культурою»²³, тобто також працювати над собою, своїм вдосконаленням, та пам'ятати, що найбільша місія батьків на землі – це виховати достойну і гідну людину. Педагогічна культура батьків – це є певна система педагогічних знань, психологічна та педагогічна компетентності, які власне спрямовані на виховання та розвиток дитини²⁴. Тобто, батьки повинні знати певні вікові особливості розвитку дитини, завдання та напрямки виховання. Найперше у сім'ї дитина має відчувати, що її люблять, розуміють, приймають, співпереживають. Дорослі найперше «повинні мати певні вимоги до себе, дотримуватись певних моральних норм, а також ставлення до дитини»²⁵, як до цінної особистості в очах Богах. Для цього батьки є теж покликані до особистісного зростання²⁶.

Саме сім'я здатна сформувати основний характер людини, ставлення її до праці, ідейних, культурних та моральних цінностей. «Справжнє виховання дітей – це найперше духовна творчість батьків, творення змістовного та цікавого життя для себе та дитини, творення радості і добра, розвиток та формування особистості дитини. У сім'ї можуть формуватися всі особистісні якості»²⁷.

Як один з чинників формування особистості варто додати уміння організувати не лише освітній процес, а й відпочинок і дозвілля. Все це створює умови захисту, любові, прийняття та домашнього вогнища. Адже, фізична культура та різні активності передбачають здоровий спосіб життя родини²⁸.

У сучасному світі а також в Україні «триває процес зміни цінностей»²⁹, з'являються проблеми у взаємовідносинах між педагогами та родиною. Тому, також у цій сфері потрібно зберігати взаємоповагу та взаємопідтримку між

²³ Воронова С. Педагогічна культура батьків: виклики та шляхи формування //doi.org.ua (7.10.2023).

²⁴ Воронова. Педагогічна культура батьків: виклики та шляхи формування.

²⁵ Воронова. Педагогічна культура батьків: виклики та шляхи формування.

²⁶ Манькут Д. Софія з Фредрів Шептицька, 109.

²⁷ Сбруєва А. та ін. Освіта для ххі століття: виклики, проблеми, перспективи // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Суми 2019, том 1.

²⁸ Воронова С. Педагогічна культура батьків: виклики та шляхи формування //doi.org.ua (02.03.2020).

²⁹ Івасішина С. Батьківська просвіта та сучасні принципи сімейного виховання в США // pedagogy-journal.kpu.zp.ua (5.10.2023).

школярами та школою, а також між дітьми та батьками, щоб виховати гармонійно розвинену особистість. Вже з дошкільного віку необхідно розвивати такі якості у дітей, як: цілеспрямованість, активність, ініціативність, рішучість, наполегливість, творчість, гнучкість³⁰. Але слід пам'ятати, що «Повне здійснення ідеалу подружнього життя і, як наслідок, святість та стабільність сім'ї, залежать від формування совісті та плекання цінностей, прийнятих самими батьками протягом усього власного формаційного циклу»³¹.

Сьогоднішній світ характеризується мінливістю цінностей. Сучасні люди вважають, що чимало цінностей, які колись плекались, на сьогодні втратили свою актуальність. Проте, діти потребують орієнтирів, щоб навчитися гідно жити у спільноті³². Дуже важливо є привчити дитину до моральної поведінки та збагатити її чеснотами. А саме ці цінності найперше формуються у родинному домі.

Діти потребують доброго прикладу батьків. Саме від батьків вони можуть навчитися гуманної поведінки та як дати собі раду з негативними почуттями в критичних ситуаціях чи прийняти тверде рішення³³.

На становлення особистості найбільший вплив має та атмосфера, в якій дитина зростає та все, що відбувається навколо неї. Особливе значення має «спільна молитва у родині, [...], святі ікони, побожні спільні читання, [...] відсутність всякого прокльону, злословлення і сварні та, за змогою, спільне приймання святих Таїнств [...], усе, що свідчить про застосування християнських засад у житті»³⁴.

Сьогодні спостерігаємо багато відчужених, розлючених, цинічних і самотніх дітей. Причиною цього найчастіше є вплив медіа, хоча глибшим коренем є відсутність належної атмосфери та стосунків у сім'ях³⁵. Найбільше у

³⁰ Сущенко А. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя 2022.

³¹ Гусак П. *Виховні дороговкази в людській любові* // christian-psychology.org.ua (4.11.2023).

³² Пігін Г. *Як передавати дитині цінності*. Львів 2014, 7. Як передати дитині цінності, 7.

³³ Пігін Г. *Як передавати дитині цінності*, 40.

³⁴ Ференц Т. *150 думок Митрополита Андрія Шептицького*. Львів 2015, 27.

³⁵ Мак-Давел Д. *Бути героєм для своїх дітей*. Львів 2015, 35.

сучасній сім'ї бракує спілкування з дітьми, відсутність часу, відсутність близькості. Відповідно через відсутність спілкування з дітьми, брак часу на них, батьки не можуть стати авторитетами для дітей і передати дітям свої цінності. Хоча, з другого боку брак спілкування часто впливає із поверховості життя самих батьків.

Для гармонійних стосунків із дітьми найперше необхідно збудувати з ними хороші відносини, щоб діти довіряли дорослим і поважали їх. Дорослі повинні стати для дітей авторитетом. А це можливо лише тоді, коли вони будуть проводити час з дітьми, спілкуватися, вникати в їхній внутрішній світ скеровувати і направляти їх в правильний напрямок. Адже, не вистачить лише народити дитину. Батьки мають обов'язок виховувати своїх дітей, отже «їх треба визнати за найперших і найголовніших вихователів»³⁶. Саме від батьків залежить розвиток дитини у всій повноті. Найбільшим завданням та обов'язком для батьків є створити середовище любові, поваги та пошани вдома до кожного члена сім'ї, а також впровадити спільну молитву у розпорядок дня. Адже, діти – це особливе благословення для батьків. Вони є найбільшим даром для подружжя і мають приносити найбільше добро та радість власним батькам³⁷.

На жаль, у сучасному світі часто можна побачити випадки аморального виховання дітей. Найчастіше це відбувається у тому випадку, коли діти не бачать любові батьків між собою і до своїх дітей. Такі діти не відчувають поваги до своєї гідності, і, як наслідок, поваги до гідності іншої особи. Їм важко визнати свою помилку, попросити вибачення, повірити.

Людина не може жити без любові. Людина залишається для себе незрозумілою істотою, її життя позбавлене сенсу, якщо їй не відкриється любов, якщо вона не зустрінеться з любов'ю, якщо не досвідчить її і не вчинить її у якийсь спосіб своєю, якщо не матиме в ній живої участі³⁸.

Великою проблемою сьогодення є те, що батьки намагаються перекласти виховання дитини на інші інституції: на школу, церкву, дитячі та молодіжні

³⁶ II Ватиканський Собор. Декларація про християнське виховання *Gravissimum educationis*. Львів 2014, 3.

³⁷ *Свята Тайна Подружжя* // www.osbm.org.ua (14.04.2015) (23.10.2021).

³⁸ Іван Павло II, Апостольське повчання *Redemptor hominis*, Львів 2008, 10.

організації. А діти потребують родинного виховання. Вони хочуть любові і обіймів матері, щоб мати розпитала як пройшов твій день, що турбувало тебе сьогодні. Авторитет батьків формується на основі взаємин з дитиною, на основі батьківської любові.

Ще одною проблемою сьогодення є брак морального виховання у сім'ї через відсутність батька, чи матері. Причини різні – це розлучення, заробітки, війна і т.д. Цей факт призводить до зранення дитини. Тому, батьки мають усвідомлювати свою повну відповідальність перед дитиною і перед Богом.

Таким чином, можна стверджувати, що виховання дітей у сучасному світі зустрічається з численними труднощами, які перше за все є свідченням труднощів самого суспільства.

3.2. Перспективи використання виховної системи Софії Шептицької у сучасному світі

Після детального представлення образу Софії Шептицької і шляху, який вона пройшла у формуванні своєї особистості та бачачи ефективність її виховного впливу на дітей, можна виокремити напрямок оновлення виховання дитини у сучасній родині на прикладі Софії Шептицької.

З вищенаведеного аналізу випливає перш за все те, що успіх виховної системи Софії Шептицької опирався на її особистісні риси, які були наслідком праці над собою у світлі християнського світогляду. Тож, дивлячись на сучасне виховання, слід відзначити, що вихователь (перш за все батьки), насамперед повинні дбати про особистісний розвиток, про власне вдосконалення. Лише та особа, яка знає сенс життя, має життєву мету, вміє долати власні недоліки, та труднощі, які кладе перед ним життя може бути вихователем для дитини. Збіднення особистісного життя батьків є однією із фундаментальних причин кризи виховання у сучасному суспільстві. Тому першим важливим кроком оновлення виховної системи є належна увага до виховання самих батьків.

Окрім цього корисними можуть бути також і самі виховні методи Софії Шептицької. Перш за все, її система виховання опирається на християнських цінностях, що є об'єктивним фундаментом виховного процесу. За відсутності таких базових орієнтирів є небезпека розпорошення виховного процесу.

Ключовим моментом християнського підходу до виховання дітей є усвідомлення покликання батьківства та прийняття дітей, як дару Божого, з відповідним завданням – сприяти їх цілісному розвитку³⁹. Якщо батьки усвідомлюють власне покликання, як шлях особистісного зростання, то вони будуть прагнути передавати цей досвід дітям. В усякому разі батьки повинні усвідомлювати, що народження дитини є задля самої дитини, а не для себе, не для власних інтересів. Діти є можливістю передати життєвий досвід, збагатити цей світ любов'ю. Таке розуміння є неможливим без розуміння самого людського життя, без усвідомлення дії Бога, як Творця людського життя⁴⁰. «Мати, яка не хоче допустити, щоб дитина покинула її, нагадує жінку, яка не хоче народити після дев'яти місяців вагітності»⁴¹. Надмірна прив'язаність до дитини, коли дитина стає центром життя батьків, часто перетворюється у гіперопіку, і становить не лише проблему у вихованні дитини, але і проблемою функціонування сучасної сім'ї. Софія Шептицька, люблячи своїх дітей, завжди намагалася відчитати щодо них волю Божу, скеровуючи їх до пізнання Бога і пізнання власного життєвого шляху. Яскравим прикладом цього є описана в попередньому розділі історія покликання її сина Романа.

Іншим елементом виховної системи Софії Шептицької є акцентування уваги на розвитку всіх аспектів особистості: духовного, інтелектуального, морального та фізичного, причому очевидним є наголос на морально-етичне виховання. У сучасному світі, де все більша є зосередженість на академічних знаннях, є дуже важливо відновити баланс та інтегрувати духовність та етику у

³⁹ Галковська М. *Домашня психологія*. Львів 2005, 66.

⁴⁰ Галковська М. *Домашня психологія*, 69.

⁴¹ Галковська М. *Домашня психологія*, 68.

навчальні процеси, та й у самому навчанні відкрити сенс пізнання, взамін за прагнення осягнути певні титули, рейтинги, та інші відзнаки.

Софія Шептицька ясно усвідомлювала свою місію при народженні та вихованні дітей. Вона для сучасних матерів є прикладом, як прищепити дитині правильні цінності. Графиня виховувала своїх дітей «добрими, мудрими, милосердними, вільними у всьому, вповні дозрілими. І тут Софія чітко розуміла, що мусить просити Бога про допомогу, бо сама не в стані виховати їх такими»⁴². Мати знала, що найперше мусить виховати серце дитини. Адже, саме з люблячого серця виникає бажання робити добрі справи. В катехизмі УГКЦ написано: «Серце є тим святилищем людини, де вона стоїть перед Божим обличчям».⁴³ Софія розуміла, що для того, щоб виховати достойно своїх дітей, сформувати з кожного з них духовно-моральну особистість, необхідно багато спілкуватися з ними, молитися з ними і за них, показувати своїм прикладом і вчити їх самих робити добрі вчинки, діла милосердя, навчати дітей, вчити культури духовно-моральних відносин, адже, саме у сім'ї розпочинається духовно-моральний розвиток дитини. «Моральні цінності, що їх діти бачать у сім'ї, передаються набагато легше»⁴⁴.

Повернення духовності є важливим кроком оновлення виховного процесу у сучасному світі. Особливо це стосується християнського виховання. На жаль, сучасний світ характеризується секуляризацією, свідченням якої є або цілковите відкидання християнських цінностей, або ж поверхове їх переживання. В контексті України можна виокремити людей, які зовсім не цікавляться релігією, або ж людей, які в релігії вбачають певні обрядові традиції, не задумуючись над їх глибоким змістом. На жаль, переживання релігії, як способу богопоклоніння, як способу побудови особистісних стосунків з Богом, переживає лише мізерна

⁴² Хворостовська О. У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких // *risu.org.ua* (7.09.2021).

⁴³ Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша пасха»*. Львів 2012, 236.

⁴⁴ Гусак П. *Священна Конгрегація Християнського Виховання. Виховні дороговкази в людській любові* // *christian-psychology.org.ua* (4.11.2023).

частина людей, які ідентифікують себе християнами⁴⁵. З огляду на це, є важко виховати дітей відповідно до християнських цінностей, коли ці цінності не реалізуються у щоденному житті батьків. Самі по собі обрядові дійства часто не лише не сприяють, а стають перешкодою для християнського виховання дітей. Релігійні практики мають бути органічною складовою християнського виховання, а не лише виокремленим його фрагментом⁴⁶.

Християнське виховання є неможливим без плекання особистісного зв'язку з Богом, який реалізується через молитву. Молитва була ключовим елементом виховання у сім'ї Шептицьких. Сама Софія Шептицька, розуміючи велич покликання до батьківства, була людиною молитви, але і спільна молитва була не лише елементом виховання, але елементом життя родини Шептицьких.

Молитва була центром життя Софії Шептицької. Кожне бажання і кожну думку Софія заносила перед престіл Господній. Мати прагнула сіяти у душі дітей добре насіння, яке дало свій потужний плід пізніше. «Для того, щоб належно оцінити те, що вони повинні говорити кожному зі своїх дітей, дуже важливо, щоб батьки спершу шукали Господнього світла в молитві, а також спільно це обговорювали, для того, щоб їхні слова не були ані надто відвертими, ані надто неясними»⁴⁷.

Сучасним сім'ям звичайно вартує перейняти цей важливий елемент виховання. Адже, дитина від батьків вчиться спілкуватися з Богом, довіряти йому, дякувати за всі ласки, і перепрошувати за погані вчинки. Якщо сім'я молиться разом, то дитина відчуває важливість такого спілкування з Богом. Також важливі є спільні читання Святого Письма, як це робила Софія Шептицька з своїми дітьми⁴⁸. Адже, тоді світогляд дитини формується на духовних цінностях.

Іван Павло II зауважує, що «Християнське подружжя і сім'я розбудовує Церкву, бо в сім'ї людська особа не тільки народжується і поступово, за

⁴⁵ Казанова Х. Релігія у сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація, Львів 2019, 7-9.

⁴⁶ Іоанн Павло II *Апостольське Повчання про завдання християнської родини в сучасному світі «Familiaris Consortio»* // Ватикан 1981, 39.

⁴⁷ Трухільйо Л. *Папська рада у справах сім'ї. Правда про людську статевість та її суть. Дроговази для виховання в сім'ї* // www.rodyna.org.ua 75 (7.10.2023).

⁴⁸ Манькут Д. *Софія з Фредів Шептицька*, 86.

допомогою виховання, впроваджується в людську громаду, але, через відродження у хрещенні й виховання у вірі, впроваджується також у сім'ю Божу, якою є Церква»⁴⁹.

Найперше сім'я відіграє важливу роль у питанні релігійного виховання. Дослідження ролі матері у християнському вихованні дітей на прикладі Софії Шептицької відкриває важливість материнства у формуванні духовних та моральних цінностей дітей. Софія проводила катехизацію своїх дітей, розповідала їм про Бога, разом молилися і читали духовні книги. І саме така діяльність та релігійне виховання дітей у домашніх умовах роблять батьків справжніми апостолами, місіонерами у світі.

При співпраці Церкви і родини будуть рясні плоди від виховання. «Серед основних завдань християнської сім'ї слід виділити церковні завдання, а саме: вона є на служінні розбудови Царства Божого в історії за посередництвом участі в житті та місії Церкви»⁵⁰. Тобто, релігійне виховання молодого покоління має проходити у церковній площині і батьки повинні бути прикладом, віддзеркаленням тих цінностей, які хочуть закласти у своїх дітях. «Лише тоді, коли разом з дітьми молиться батько і мати, в серцях дітей залишаються сліди, яких не можуть затерти пізніші події життя»⁵¹. Іван Павло II каже, що «сім'я, як домашня Церква є колискою віри і мала б плекати моральні чесноти в дітей та навчати їх бути вірними Богові та Церкві»⁵², як це робила сім'я Шептицьких. Тому, сучасним батькам необхідно старатися про духовне і моральне виховання дітей. Необхідно бути з дітьми у Церкві, молитися, приймати Святі Тайни, брати участь у парафіяльному житті. Саме тоді дитина буде частиною Церкви, її живою клітиною.

⁴⁹ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 20 (19.11.2017) // www.rodyna.org.ua (17.10.2023).

⁵⁰ *Familiaris Consortio* // Сімейне співжиття // Моральний шлях подружів, 62 (19.11.2017) // www.rodyna.org.ua (17.10.2023).

⁵¹ *Familiaris Consortio* // Сімейне співжиття // Моральний шлях подружів, 74 (19.11.2017) // www.rodyna.org.ua (17.10.2023).

⁵² *Familiaris Consortio* // Сім'я у таїнстві Церкви, 62.

Сучасні батьки мають прагнути прищепити дітям ці найважливіші цінності у житті, адже саме сім'я є тим середовищем, де дитина вчиться християнської моралі. І ця родина, яка фундаментом має Христову віру та Церкву, відіграє важливу роль у творенні культури, як це чітко простежується на синах Софії Шептицької.

Софія завжди доручала Богові себе і своїх дітей, а атмосфера в їхньому домі мала «виразні риси релігійности та патріотичности»⁵³, - так стверджували друзі та знайомі, які приїжджали до їхнього дому у Прилбичі. Мати виховувала своїх синів, щоб вони були мудрими, Божими дітьми. Вона розуміла, що тільки з Божою допомогою зможе виховати достойно своїх синів – «добрими, мудрими, милосердними, вільними у всьому, вповні дозрілими»⁵⁴.

Важливим елементом виховання Софії Шептицької було її спілкування з дітьми. Вона писала: «Бути серед них, розділяти їхні враження, думки, забави, спостерігати за поступом, бачити, як розвивається інтелект і як вони проявляють свій кругозір – це була для мене найбільша насолода і щастя»⁵⁵.

Увага до дітей, перебування з ним, пошана до їх особистості, є необхідними елементами, без яких є неможливим покращення виховного процесу у сучасному світі. Для цього є необхідно, щоб батьки переосмислили свої життєві цінності, вміли переорієнтувати власне життя, щоб дитина, як особистість, а не її матеріальне забезпечення, стало провідним у їх виховних підходах.

Безумовно, що центральним моментом християнського виховання є любов. Також, очевидним є те, що любов, плекається з дитинства, і вміння любити виховується перш за все у родині. Любов здатна творити дива, вона доводить неповторність і особливість кожної особи. Окрім цього любов є основою належної атмосфери виховання. Як писав Іван Павло II: «лише в тих сім'ях, де панує любов, дитина відчуває себе у безпеці»⁵⁶.

⁵³ Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька*, 89.

⁵⁴ E. Debicka, *Sprawa ruska*, машинопис. Родинний архів.

⁵⁵ Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких* // *risu.org.ua* (7.09.2021).

⁵⁶ Сахній М. *Сім'я як духовний та моральний центр виховання дитини у філософсько-педагогічній концепції Івана Павла II*. // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* 61 (2000) 119.

У любові весь виховний процес знаходить підтримку і своє остаточне значення зрілого плоду взаємного дару батьків. Через зусилля, страждання і розчарування, які є частиною виховання кожної людини, любов постійно піддається випробуванням. Щоб пройти ці випробування, необхідне джерело духовної сили. Її можна знайти лише в Тому, Хто «возлюбив до кінця» (Ів 13,1)⁵⁷.

Коли діти отримують любов у сім'ї, то вони здатні є нею ділитися, виявляти повагу та любов до батьків своїх у відповідь та до ближніх. «Без любові сім'я не може не те, що жити, зростати й удосконалюватися як спільнота осіб – без любові вона взагалі не є спільнотою осіб»⁵⁸. Адже, святий апостол Павло навчає: «Діти, слухайтеся в Господі батьків ваших, бо це справедливо» (Еф. 6, 1). Також четверта Божа Заповідь «вимагає виявляти пошану до наших батька і матері, вона ставить цю вимогу заради блага сім'ї. Проте саме з цієї причини вона ставить вимоги і до самих батьків»⁵⁹. Атмосфера у сім'ї не повинна дискредитувати дітей, а найперше виявляти пошану до їхньої гідності, бо вони є цінні в очах Божих.

Софія Шептицька приймала своїх дітей з любов'ю, обдаровувала їх нею та отримувала її взамін від синів. Мати дарувала їм тепло материнської любові, яка дає дитині почуття безпеки, і є передумовою дальшого розвитку. Софія Шептицька зуміла обдарувати своєю любов'ю кожного із своїх синів, вона їх пестила в дитинстві, а пізніше кожного обдаровувала любов'ю у листуванні. Кожне її слово, кожен лист були пронизані величезною любов'ю свідомої матері. В листі до Казимира мати писала:

[...] моя любя дитино, Господь дає тобі у всьому цю силу доброї волі, яка походить від божественної любові, від любові до улюбленого Христа, Батька, Брата, Вчителя, Світла, Спасіння, Дійсности. Чи ти коли-небудь думав і зрозумів, чому святий Павло казав, що «сильніша, як смерть, любов»⁶⁰.

⁵⁷ Іван Павло II «Лист до сімей» Святішого отця Івана Павла II з нагоди року сім'ї // *Подружній союз*. Київ 1994, 16.

⁵⁸ *Familiaris Consortio* // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 18 (19.11.2017) // www.rodyna.org.ua (17.10.2023).

⁵⁹ Іван Павло II «Лист до сімей» Святішого отця Івана Павла II з нагоди року сім'ї 1994 // *Цивілізація любові*. Київ 1994, 49.

⁶⁰ Шептицький Я. *Отець Климентій Шептицький*. Львів 2016, 28.

«Необійнята материнською любов'ю дитина стає ніби викиднем – може існувати фізично, але не здатна до нормального психічного життя»⁶¹. Як бачимо, батьківська любов відіграє надзвичайно велику роль у формуванні дитячих душ.

Будучи джерелом, батьківська любов стає також натхненням, а отже, нормою, що керує всією виховною діяльністю, збагачуючи її найціннішими плодами любові: доброзичливістю, постійністю, добром, служінням, безкорисливістю і жертовністю⁶².

На жаль, у сучасному світі, любов часто є егоцентричною, подруги у родині часто шукають власного задоволення, турбота про себе стає провідним елементом життя, є брак поваги та пошани до подругів. Виявом цього є велике число розлучень, жертвами яких перш за все стають діти. Також і любов батьків до дітей часто є егоцентрично, що є зрозумілим у світі, який відкинув духовні орієнтири. Це повертає до вже раніше вказаної тези про потребу особистісного виховання батьків.

Глибоким сенсом християнського життя є служіння Богу і людям. Саме воно надає зміст процесу християнського виховання, та й самого життя людини.

Софія Шептицька у листі-заповіті (листопад 1881) писала:

Бо Ти, якщо будеш працювати для себе в Богови і для Бога, і запануєш над собою і світом, будеш дуже добрим. Якщо ж не будеш працювати, а світ і диявол переможуть Тебе, будеш дуже поганим. Забагато дав Тобі Бог, щоб або Йому не віддати багато, або занадто Його не скривдити. Дав Тобі багато, дорога дитино, то також пам'ятай, що й багато зажадає⁶³.

Софія Шептицька благословляла і заохочувала своїх синів у всьому служити Господу, завжди подобатися йому і вибрати правильний життєвий шлях. До Казимира вона писала, «щоб вибраний ним життєвий шлях виявився колись перед Богом і людьми - Богові на хвалу, людям – на пожиток, Тобі – на свідчення в останній годині, що якимось зумів вірно служити Господеві Твоєму»⁶⁴. Видно, що протягом всього життя від маленького і також в дорослому віці мати завжди настановляла і вчила своїх синів, скеровувала на дорогу до Бога, також

⁶¹ Галковська М. *Домашня психологія*. Львів 2005.

⁶² *Familiaris Consortio* // Сімейне співжиття // Церква на стороні життя, 127 // Про завдання християнської родини у сучасному світі, 18 (19.11.2017) // www.rodyna.org.ua (17.10.2023).

⁶³ Матковський І. *Дитинство Казимира графа Шептицького: перша сповідь і Причастя, а також заповіт мами* (18.04.2018) // photo-lyiv.in.ua (17.09.2023).

⁶⁴ Манькут Д. *Софія з Фредів Шептицька*, 88.

це вона демонструвала і прикладами з власного життя аж до смерті. Такі повчання матері прищепили у дитячих серцях непохитну віру і безмежну любов до Господа, яку вони зберегли і впровадили у своє життя.

Наступним виховним моментом у сім'ї Шептицьких був спільний відпочинок, який також сприяв духовно-моральній формації дітей. Тому, сучасним сім'ям вартує приділяти час для корисного дозвілля. Це може бути відпочинок у колі сім'ї, чи якісний відпочинок дітей з друзями (у християнських таборах, пластових організаціях). Також можна в родинному середовищі організувати спільні перегляди художніх, чи релігійних фільмів, після чого обговорити з дітьми тематику та поведінку головних героїв фільму, спонукати дітей бачити добре та при цьому пробуджувати у них бажання робити добрі вчинки.

Важливим чинником у доброму вихованні дітей є співпраця батьків, вчителів, катехитів та священників. І тут важливо, щоб кожен учасник виховного процесу був відкритий на Божу волю, дотримувався Божих заповідей та за прикладом Софії Шептицької, вчився довіряти Богові. І така взаємодія сім'ї, церкви та школи сприяє найкращій формації духовно-моральних цінностей у дітей. Це найбільше відображається у приватних закладах. Наприклад, Християнський садочок – Центр розвитку імені Софії Шептицької у місті Городку має у своїй основі християнські цінності. Тут виховують дітей на основах християнської моралі, плекають любов і повагу до кожного члена сім'ї, залучають батьків до різного роду діяльностей, організують батьківські посиденьки з духовним проводом і взагалі велику увагу приділяють цілісному розвитку сім'ї. Такі спільні заняття та зустрічі сприяють доброму вихованню дітей на основах християнської моралі та розумінню зі сторони батьків їхній необмежений вклад у правильний розвиток своїх дітей.

Отже, впровадження виховної системи Софії Шептицької до сучасних умов, увага до духовності дитини, увага, любов та прийняття, - може значно покращити якість виховання, зробити її більш гармонійною та цілісною. Її

основні принципи та методи можуть бути інтегровані у сім'ї, та в сучасні освітні та виховні системи. Безцінні її підходи та методи виховання, які базуються на християнських цінностях, служать важливим орієнтиром для сучасних батьків. Софія Шептицька показала на власному прикладі, як орієнтуючись на особистий розвиток дитини у співпраці з Богом, можна виховати здорове та гармонійне покоління у сучасному світі.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що виховання дітей у сучасному суспільстві, стикається з численними труднощами, які пов'язані перш за все із змінами, які характеризують саме суспільство. Зокрема, спостерігається загальна тенденція відкидання релігійності, а з нею, суспільство втрачає певні орієнтири, місце яких займає індивідуалізм, суб'єктивність цінностей, переважання матеріальних цінностей над духовними та моральними, що спричинює певний хаос як у суспільстві, так і у вихованні. На перше місце виходить турбота про матеріальний добробут дітей, а не турбота про їх цілісний гармонійний розвиток. Тому виховання потребує глибинного переосмислення.

У час стрімкого розвитку технологій та засобів масової комунікації, зростає роль виховання у сім'ї, так як діти дуже швидко отримують доступ до інформації, яка не завжди несе добрий виховний вплив, тому саме у родині є необхідно виховати фундаментальні цінності, які дадуть дитині можливість розпізнавати те, що є добрим для її зростання і те, що перешкоджає йому.

Прикладом для переорієнтації виховного процесу може бути постать та вихована модель Софії Шептицької, яка виховала прекрасних синів. Зокрема, на її прикладі можна проаналізувати роль матері у вихованні дітей.

Вивчення ролі матері в християнському вихованні дітей на прикладі Софії Шептицької дозволило глибше зрозуміти значення материнства при формуванні духовних та моральних цінностей дітей. Вона та її підхід до виховання є важливим орієнтиром для сучасних батьків. Він поєднує любов, духовність, турботу та її особистий приклад. На прикладі Софії Шептицької можна зауважити, що мати відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини. Адже, саме вона закладає фундамент духовного та морального розвитку дитини.

Внесок Софії Шептицької у християнське виховання є безцінним, і її методи виховання залишаються актуальними для сучасного суспільства.

Вивчення виховної системи Софії Шептицької показує, що є дуже важливою сама постать вихователя. У випадку Софії Шептицької, вона сама жила відповідно до християнських переконань. Вона сама працювала над тим, щоб зростати у вірі, і бути сильною особистістю. Це було фундаментом її виховної системи. Тому, дуже важливим для переорієнтації християнського виховання у сучасному світі є виховання самих батьків. Без перетворення віри у життя, є важко сподіватися на оновлення виховного процесу.

Дослідження також показало важливість духовного та морального виховання у родині, яке опирається на релігійному вихованні. Без плекання усвідомлення існування Бога, глибокого особистісного зв'язку з Ним, і, як наслідок цього, усвідомлення покликання кожної людини, християнське виховання буде поверховим, спотвореним, і мало ефективним. Тому, дуже важливим є християнсько-моральне виховання у колі родини і родина Шептицьких є прикладом такого виховання. Велика відповідальність батьків полягає у тому, щоб найперше передати дітям принципи духовного та морального виховання, які стануть джерелом її щастя, гармонії, успіху як християнина, так і громадянина держави та суспільства.

Лише на основі цього фундаменту, можна говорити про окремі методи виховання, з яких, у Софії Шептицької, на першому місці було спілкування з дітьми, пошана до їх гідності, увага до здібностей та талантів, турбота про всебічний та гармонійний розвиток дітей.

Для сучасних батьків є дуже важливо бути з дітьми, спілкуватися з ними, ділитися з ними досвідом власного життя. Не потрібно тільки працювати задля них, але вкладати в них свої цінності. А це в свою чергу вимагає праці батьків над особистим становленням, особистісним зростанням. Адже, неможливо передати дітям цінності, якими самі батьки не живуть. Необхідно жити вірою, вести дітей за собою не тільки до церкви, а вести за собою до Бога. Адже, життя

дітей кардинально змінюється після того, як вони особисто пізнають Бога. І Софія Шептицька зуміла передати своїм дітям цю найважливішу цінність – безмежну віру і довіру до Господа. Так само і сучасним батькам є необхідно розуміти, що без особистого пізнання Бога, який стане стержнем їх життя, є важко виховати зрілу особистість. Особистий приклад батьків є найважливішим елементом виховання у родині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Szeptycka Z. *Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*, Krakow 1906, t. 1.
2. Szeptycka Z. *Pisma Zofii z Fredrow hr. Szeptyckiej*, Krakow 1907, t. 2.
3. Szeptycki K. *29 lat zycia Zofii z Fredrow Szeptyckiej 1856-1884, na podstawie jej listow do Wandy Ostrowskiej jako dalszy ciag przez nia sama napisanych wspomnien i mlodosci*, Przylbice 1927, t. 1-3.
4. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері* // diasporiana.org.ua (12.11.2023), 21, 4 лист.
5. Манькут Д. *Софія з Фредрів Шептицька* / перекл. з пол. Мандрика О. Львів 2015.
6. Матковський І. *Дитинство Казимира графа Шептицького: перша сповідь і Причастя, а також заповіт мами* // Шкільні роки Казимира Шептицького // photo-lviv.in.ua (18.10.2023).
7. Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, Львів 2015.
8. Шептицька С. *Молодість і покликання о. Романа Шептицького*, Львів 2015.

Література

9. Debicka E. *Sprawa ruska*, машинопис. Родинний архів.
10. *Familiaris Consortio* // Сімейне співжиття // Церква на стороні життя // Про завдання християнської родини у сучасному світі // Моральний шлях подругів www.rodyna.org.ua (17.10.2023).
11. Kronika // *Gazeta Lwowska* (20.04.1904) 90.

12. Palazzini C. *Oltre L'emergenza, educare Ancora*. Cittadella Editrice – Assisi 2011.
13. Батій Я. *Андрей Шептицький* // books.google.com.ua (2023).
14. Біблія. *Книги Святого Письма старого та Нового Завіту* / пер. Іван Огієнко. Київ 2020.
15. Бойко Ю. *Отець Климентій і порятунок єврейських дітей: знайдено цінну записку* // sheptytsky.com.ua (23.11.2022).
16. Бойко Ю. *Про особливість духовного профілю Блаженного Климентія Шептицького* // forpost.lviv.ua (9.10.2023).
17. Вишневський О. *Теоретичні основи сучасної української педагогіки*. Дрогобич 2006.
18. Воронова С. *Педагогічна культура батьків: виклики та шляхи формування* // doi.org.ua (7.10.2023).
19. Галковська М. *Домашня психологія*. Львів 2005.
20. Гусак П. *Священна Конгрегація Християнського Виховання. Виховні дороговкази в людській любові* // christsan-psychology.org.ua (4.11.2023).
21. Довідник класного керівника. *Основи виховного процесу дитини* // books.google.com.ua (22.10.2021).
22. Гончаренко І. *Як виховувати наших дітей*. Вінніпег 1956.
23. Іван Павло II «Лист до сімей» *Святішого отця Івана Павла II з нагоди року сім'ї 1994* // Цивілізація любові // Сім'я – шлях церкви // Подружній союз. Київ 1994.
24. Іван Павло II, Апостольське повчання *Redemptor hominis*, Львів 2008, 10.
25. Івасішина С. *Батьківська освіта та сучасні принципи сімейного виховання в США* // pedagogy-journal.kpu.zp.ua (5.10.2023).
26. Івасюк В. *Мати – це символ безмежної любові, великої душі, символ життя* // synod.ugcc.ua (7.11.2022).

27. II ватиканський собор. Декларація про християнське виховання. *Gravissimum educationi*, Львів 1996.
28. Казанова Х. *Релігія у сучасному світі: плюралізм, секуляризація, глобалізація*, Львів 2019, 348.
29. Катехитична комісія УГКЦ. *Катехитичний правильник УГКЦ*. Львів 2013.
30. Кочараян А. Гущина Н. *Виховання культури користувача інтернету. Безпека у всесвітній мережі. (навчально-методичний посібник)*. Київ 2011.
31. Лаба О.В. *Митрополит Андрей Шептицький його життя і заслуги* // diasporianam.org.ua (20.10.2022).
32. Лужницький Г. *Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері* // diasporiana.org.ua (5.11.2023) 27.
33. Мак-Давел Д. *Бути героєм для своїх дітей*. Львів 2015.
34. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ 2016, ч.2.
35. Мойсеюк Н. *Педагогіка* // Навчальний посібник. Київ 2007.
36. Набитович І. *Сага мистецької родини: Александер Фредро, Софія Шептицька, митрополит Андрей Шептицький*. Київ 2023.
37. Осадча Н. *Духовний світ дитини і сучасна педагогічна практика* // doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208757 (17.10.2023).
38. Патріарша катехитична комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Молитви митрополита Андрея. Молитва до Пресвятої Богородиці*. Львів, 2022.
39. Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ – Катехитично-педагогічний інститут УКУ. *Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи*. Львів 2005.
40. Пігін Г. *Як передавати дитині цінності*. Львів 2014.
41. Сахній М. *Сім'я як духовний та моральний центр виховання дитини у філософсько-педагогічній концепції Івана Павла II*. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка 61 (2000) 119.

42. Сбруєва А. та ін. *Освіта для XXI століття: виклики, проблеми, перспективи* // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. Суми 2019, том 1.
43. Синод Української Греко-Католицької Церкви. *Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша пасха»*. Львів 2012.
44. Сірант Н. *Дитина як суб'єкт естетичного виховання в контексті викликів сьогодення* // Гірська школа Українських Карпат 19 (2018) 18-22.
45. Собейко І. *Виховання любові в сім'ї, суспільстві і в церкві* // saintjosaphat.org (7.9.2023).
46. Стех Я. *До 180-річчя від дня народження тріумфальної жінки Софії Фредро Шептицької* // Український погляд (7.04.2017).
47. Сухомлинський В. *Як виховати справжню людину?* Київ 1976, т. 1.
48. Сущенко А. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя 2022.
49. Терещук Г. *Мати митрополита Шептицького Софія як «Скристалізована моральна досконалість»* // Радіо Свобода (2.09.2021).
50. Трухільйо Л. *Папська рада у справах сім'ї. Правда про людську статевість та її суть. Дороговкази для виховання в сім'ї* // www.rodyna.org.ua 75 (7.10.2023).
51. УГКЦ, *10 порад священика батькам* // <https://cerkva-vnls.lviv.ua/10-porad-batkam-vid-svyashhenika-pro-vihovannya-ditey/> (11.10.2021).
52. Ференц Т. *150 думок Митрополита Андрея Шептицького*. Львів 2015.
53. Ферреро Б. *Ваші діти мають лише вас*. Львів 2016.
54. Хворостовська О. *У всьому вручала Богові себе і своїх дітей: про Софію, матір Андрея і Климентія Шептицьких* // risu.org.ua (7.09.2021).
55. Хрущ Ю. *Виховання дітей у сучасному світі: виклики та можливості* // sinjournal.v.ua (6.10.2023).
56. Шептицький А. *Перше слово пастиря*. Івано-Франківськ, 2015.

57. Шептицький Я. *Отець Климентій Шептицький*. Львів 2016.
58. Шпіраго Ф. *Католицький народний катехизм*/перекл. на укр. Левицький Я. Львів 1913.
59. Іван Павло II, Енцикліка *Laborem exercens* (14.09.1981).
60. Матковський І. *Дім Шептицьких у Прилбичах та його вчителі* // photo-lviv.in.ua / (17.09.2023).
61. *Свята Тайна Подружжя* // www.osbm.org.ua (23.10.2021).
62. Opus Dei. *Праця та відпочинок* // cerkva-vnls.lviv.ua (11.10.2023).

ДОДАТКИ

Софія Шептицька

Софія Шептицька

Софія Шептицька (Фредро)

la France et de la Grande-Bretagne
 et de la Russie. (Ceci est
 une copie de la lettre écrite
 par le roi de France au
 roi de Prusse le 22 juillet 1793.)

Adieu bien cher enfant
 l'idée que si on t'ai pas
 encore écrit depuis les trois
 jours que je suis en un départ
 que tu m'as la bonne lettre et que
 les que j'adresse au jour de la mon
~~triste~~ . Bien aimé vous aimez
 sans cesse et même de temps en
 temps on aperçoit un rayon de
 soleil qui se lève et qui chauffe mais
 qui est froid et voit le 22 qui
 approche et les journées qui sont
 devenues plus courtes . Hier nous
 nous sommes parfaitement accordés à la
 succession de la cour de France

Софія Фредро-Шептицька і митрополит Андрей Шептицький

Леон Шептицький, о.Климентій Шептицький

do Stanislava Šteptovského - Vínne - Mariánské -

K. K. Technische Militär Akademie

Przyboice - 29.10.1938.

Mon Stanislavu chéri.- Tu n'es pas d'idée combien mon silence à ton égard chéri me pèse, et me fait de peine - j'ai été véritablement de plus cette longue, mais unique lettre, que je t'ai écrite sur ta note, prise comme de un réseau d'occupations pas arrêables en général - et avec les premiers froids, les journées courtes - les humeurs et nécessités différentes, tout allait plus lourdement qu'avant, mais tu es bien Stanislav n'est ce pas, que cela n'a été ni négligence ni mauvaise volonté - finalement j'ai été bien souffrante comme Madunia le dit et au moment c'est une vraie catastrophe si je ne mets au lit ! - c'est un temps d'épreuve - premièrement comme chaque automne par ici - puis Madunia est si découragée, faible, triste - M-me Kutilovska est lourde et aveugle - au milieu de ce chaos si seul et si peu gai, Stefak. jamais content des leçons et de la sagesse - Je sort que faisant tout ce qui est en mon pouvoir pour faire vivre un peu la maison - excepté la bonne volonté que Dieu accepte, j'espère - je ne réussis à rien - et j'ai par conséquent le cœur bien creux et bien lourd -- je n'ai pas beaucoup peiné à cause de sa main, cependant j'ai entièrement refait S-t Joseph avec l'enfant - et puis ce S-t Esprit de l'ornement en or, cadeau de la tabernacle de la S-t Vierge - demain je compte avec l'aide de Dieu consacrer le cœur S-t Esprit et S-t Vierge. J'ai reçu hier ta lettre à Papa qui reviendra peut-être bientôt en vacances - ton pauvre cœur désiretait ardemment passer les jours de Noël avec le dernier que l'ontuch passe avec nous ! - et Olech à la maison et à l'école au gymnase ! - avec eux et Papa de nouveau aime à se savoir avec eux. Ici, il n'y est pas, de sorte qu'il sera plus difficile que jamais d'être

Лист Софії з Фредрів Шептицької до Станіслава Шептицького

Музей родини Фредро в Беньковій Вишні

Ян Кантій граф Шептицький.
 Фото з колекції «Archiwum Szepietkich» (Власність «Fundacji Rodu Szepietkich»).

Kochanowa Station

1901, Jan Szepietki

Олександр і Софія Шептицькі